

Entscheidung Für Christus und sein Wort (1938-1941): Analiza prvoga pentekostnog časopisa na njemačkom jeziku u Hrvatskoj

Vatroslav Župančić
Biblijski institut, Zagreb
vatroslavzupancic@gmail.com

UDK:287=112.1
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 6, 2012.
Prihvaćeno: 9, 2012.

Sažetak

U članku se analizira pentekostni časopis Entscheidung na njemačkom jeziku, koji je izlazio u Vinkovcima od 1938. do 1941. godine. U prvome dijelu članka obrađen je povijesni kontekst u kojem su pisani tekstovi Entscheidung-a, a zatim i povijest njemačke nacionalne manjine na prostoru Hrvatske i bivše Jugoslavije te je dan sažeti prikaz pentekostnog pokreta u Hrvatskoj prije Drugoga svjetskog rata. U drugome se dijelu časopis teološki analizira i uspoređuje sa časopisom Put spasenja, koji su objavljivali pentekostalci na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: Matija Baumgärtner, Peter Baumgärtner, Peter Dautermann, Entscheidung, evanđelje, evangelizacija, Put spasenja, spasenje

Uvod

Povijest pojedinih denominacija ili pokreta u Hrvatskoj često je bila marginalizirana, posebice među vjernicima crkava koje se pozivaju na reformacijsku baštinu. Tako je u hrvatskoj javnosti i pentekostnom pokretu u Hrvatskoj uvriježeno površno mišljenje da je pokret nastao na sjevernoameričkom kontinentu, te da su ga u Hrvatsku donijeli anglosaski misionari.¹ Takvo razumijevanje je još uvijek

1 Poznavanje vlastitih korijena je snažan identifikacijski argument u kulturi u kojoj je povijest visoko vrednovana i u kojoj se kršćanske manjine lako prikazuju kao uvozni, anacionalni ili čak sektaški element u društvu.

razvidno, usprkos činjenici da su početkom dvadesetprvog stoljeća, ususret stogodišnjici pentekostnog pokreta u Hrvatskoj (1907-2007), objavljena istraživanja povijesti crkava reformacijske baštine (Jambrek, 2003) i pentekostnog pokreta (Arapović, 2003).

Pentekostni pokret je na području bivše Jugoslavije započeo skoro u isto vrijeme kad i pokret velikih pentekostnih buđenja u SAD. Prvi vjernici s pentekostnim iskustvom u Hrvatskoj bili su njemačkog podrijetla, pijetistički vjernici iz tradicionalnih (evangeličkih i reformiranih) crkava. Cilj njihova okupljanja bilo je dublje poznavanje Božje riječi i kršćanske duhovnosti. Isprva su htjeli duhovnu nadogradnju te su stavljali naglasak na osobno vjernikovo iskustvo s Duhom Svetim. Duhovno buđenje i iskustvo s Bogom rodilo je vjerskim promjenama u pobožnosti, liturgiji i razumijevanju crkve. Promjene nisu zahvaćale u temeljne teološke postavke, osim naglasaka na osobnoj pobožnosti, iskustvu Duha Svetoga i kršćanskom svjedočenju.

U članku se analizira pentekostni časopis *Entscheidung* na njemačkom jeziku, koji je izlazio u Vinkovcima od 1938. do 1941. godine.² Časopis *Entscheidung*, prema dostupnim izvorima, do sada nije bio predmet istraživanja, stoga je ovo istraživanje usredotočeno na izvornu građu. Časopis je arhiviran u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Kao izvorima služio sam se uz časopis i intervjuima svjedoka događanja.³ Uz to uspoređivao sam *Entscheidung* s časopisom *Put spasenja*, koji je arhiviran u istom privezu.

Časopisi su promovirali vrijednosti, teologiju i kulturu prvih pentekostalaca u Hrvatskoj, koji su u razdoblju između dva svjetska rata većinom bili pripadnici njemačke nacionalne manjine, protestantske vjerske pozadine. Časopisi su bili različiti. Osim jezičnih razlika, časopisi su se razlikovali i u određenim teološkim stajalištima, osobito u pogledu krštenja u vodi. Uredništvo *Put spasenja* je promoviralo krštenje odraslih, dok je uredništvo *Entscheidung* ostalo pri nauku o krštenju male djece, što se u samom časopisu eksplicitno ne navodi, ali se može iščitati kroz sekundarne izvore, napose kroz razgovore sa očevicima objavljenima u knjizi „Njihovim tragom“.

Iako ovaj rad istražuje časopis *Entscheidung*, u izdanju pentekostalaca koji su zadržali evangeličku tradiciju krštenja djece, naglasak je dan i na cjelokupni pentekostni pokret u Hrvatskoj, jer časopis *Entscheidung* nosi pentekostnu teološku poruku koju danas baštine crkve s pentekostnim identitetom u Republici Hrvat-

2 To je bio drugi časopis koji su pokrenuli pentekostanci u Hrvatskoj prije Drugoga svjetskog rata. Prvi časopis je pod imenom *Put spasenja* počeo izlaziti 1936. godine na hrvatskom jeziku, također u Vinkovcima.

3 Objavljeni u knjigama *Njihovim tragom* Borislava Arapovića i *Crkve reformacijske baštine* Stanka Jambreka.

skoj: Evangeoska pentekostna crkva, Crkva Božja, Kristova pentekostna crkva, te niz slobodnih karizmatskih crkava.

U početku istraživanja bilo je nužno obraditi povjesni kontekst u kojem su pisani tekstovi *Entscheidung*a, a zatim i povijest njemačke nacionalne manjine na prostoru Hrvatske i bivše Jugoslavije. Postojanje, djelovanje, i na kraju, progon njemačke nacionalne manjine, desetljećima nije bilo historiografski i znanstveno neutralno obrađivano zbog sustavnog zanemarivanja. Tek nakon demokratskih promjena napravljena su vrijedna istraživanja njemačke nacionalne zajednice, među kojima treba naglasiti radove Vladimira Geigera.

Za razumjevanje teoloških pojmova i povijesti crkava reformacijske baštine i pentekostnog pokreta u Hrvatskoj, koristio sam se knjigama Stanka Jambreka (2003), Borislava Arapovića (2003) te istraživanjem Ankice Marinović Bobinac i Dinke Marinović Jerolimov (2008).

Povijesna pozadina

Časopis *Entscheidung* pokrenuli su 1938. godine protestantski vjernici s pentekostnim iskustvom njemačke nacionalne manjine nastanjene na područjima Slavonije.⁴ Zbog te činjenice, kao i zbog boljeg razumijevanja povijesne pozadine prvo ćemo istražiti dolazak i boravak Nijemaca na tlu Hrvatske. Istraživanje povijesti otkriva i religijsku pripadnost, te razvoj vjerskih pokreta među Nijemcima. Osobito ćemo se osvrnuti na razvoj protestantizma iz kojega se početkom dvadesetoga stoljeća razvio pentekostni pokret na hrvatskom području. U Hrvatskoj su između dva svjetska rata u pentekostnom pokretu većinski sudjelovali Nijemci, a časopis *Entscheidung* to zorno prikazuje. Nastao je u vremenima velikih povijesno-političkih izazova, ali i formiranja vjerskog pokreta koji je još i danas fenomen na svjetskoj razini.

*Nijemci na hrvatskom području*⁵

Za proučavanje ovog dijela teme korišteni su izvori koji daju znanstveno-povijesni uvid o položaju njemačke manjine na hrvatskom tlu. To su knjige Vladimira

4 *Put spasenja*, prvi pentekostni časopis koji su pokrenuli Nijemci, izašao je 1936. na hrvatskom jeziku. Glavni urednici i suradnici su većinski bili Nijemci koji su s misijskim motivima željeli pronijeti Bibliju i pentekostni nauk među južne Slavene.

5 Pod hrvatskim područjima u ovome radu smatraju se područja koja su povijesno ili administrativno bila u sastavu Hrvatske ili većinski naseljena Hrvatima, poput Srijema ili Bosne.

Geigera *Nestanak Folksdojčera*, Gorana Beusa Richembergha *Nijemci, Austijanci i Hrvati* te knjige i članci Stanka Jambreka koje obrađuju povijest reformacije i hrvatski protestantski pokret. Navedene knjige obiluju fotografijama, statističkim podacima, povijesnim fotografijama, uz poveznice s primarnim izvorima i dokumentima.

Prvi istaknuti dodir Nijemaca s hrvatskom državom i narodom bio je upravo teološke naravi. Hrvatski Knez Trpimir, začetnik prve hrvatske narodne dinastije, primio je na svoj dvor u Bijaćima nedaleko od Klisa, njemačkog benediktinca Gottschalka. On je bio znameniti teolog karolinške skolastike, i slovi za najučeni-jeg Europljanina IX. stoljeća⁶. Gottschalk je zbog teoloških razloga, tj. zbog zastu-panja nauka o predodređenju⁷, morao pobjeći iz Franačke. Godine 846. stigao je na Trpimirov dvor na kojem je proveo oko dvije godine. Uz Trpimirovu zaštitu, Gottschalk je mogao nastaviti svoj vjerski i teološki rad.

Knez Trpimir je pod njegovim utjecajem pozvao na svoje područje benedik-tinski red, koji je u Rižinicama nedaleko Trpimirovog dvora (blizu Solina)⁸, sa-gradio prvi benediktinski samostan na našem tlu (Zelić, 2007, 208). Benediktinci su djelovali pod geslom "Ora et labora" (lat. moli i radi), pa su među Hrvatima širili kršćanski nauk i pismenost, razvijali gospodarstvo, a znakovito je i to da su čuvali hrvatsku glagoljašku baštinu.

U dvanaestom stoljeću dolazi do prve velike migracije njemačkog stanovniš-tva na područja Ugarske, posebice Erdelja⁹. Tamo su naseljavani pretežito Sasi iz Saske i Tiringije (Sachsen und Thüringen). Uslijed provala Tatara u ta područja, dio Nijemaca se doselio i na hrvatska područja. Ondje su Nijemci znatno prido-nosili gospodarskom razvoju, jer su sa sobom donijeli plug s kotačima, željeznu drljaču i kosu, čime je utrostručen prinos žita (Richembergh, 2010, 29-30). U gradovima Samoboru, Zagrebu, Varaždinu i Osijeku bavili su se obrtom, trgovi-nom, medicinom i rudarstvom.¹⁰

6 Gottschalk, poznat i kao Godescalchus iz Orbaisa (804-869), razvio je nauk o predodređenju ili predestinaciji. To učenje umanjivalo je ulogu tadašnje crkve, što ga je dovelo u sukob sa crkvenom elitom. Zbog osude biskupske sinode u Mainzu je prognan i zatočen, te je i umro u zatvoru.

7 Predodređenje ili predestinacija je učenje da je Bog predodredio neke za vječno prokletstvo, i da je Krist umro samo za izabrane. Slične stavove zapažamo već kod Augustina u 4. i 5. sto-ljeću. Učenje je ponovo snažno naglašeno u kalvinizmu i katoličkom jansenizmu (McGrath, 2006, 449).

8 U Rižinicama je pronađen fragment oltarne pregrade iz benediktinske crkve, na kojem je vid-ljiv natpis graditelja - hrvatskog kneza Trpimira (Richembergh, 2010, 26-27).

9 Transilvanija u Rumunjskoj, njemački Siebenbürgen.

10 Poznata je njemačka rudarska kolonija u Rudama pored Samobora, u kojoj i danas postoje kroatizirana njemačka prezimena.

Prodorom Turaka na hrvatska područja pojavila se i potreba za školovanim časnicima u svrhu zaštite graničnih područja. Tada na područje Banske Hrvatske dolaze brojni vojni časnici iz Njemačke.

Reformacijski pokret započeo je na njemačkom tlu i na njemačkom govornom području. Uskoro je pokret zahvatio veliki dio sjeverozapadne Europe, Ugarske, te je zakucuo i na vrata hrvatskih zemalja. Nepovoljan politički položaj zbog borbe protiv Osmanlija i unutarnjih razdora, nije pružao prigodu da se protestantski pokret jače ukorijeni u Hrvatskoj. Usprkos tome iz Hrvatske je potekao jedan od najistaknutijih teologa reformacije, Matija Vlačić Ilirik¹¹.

Veliki promicatelj reformacijskog nauka u Hrvatskoj bio je Ivan Ungnad Weissenhof (1493-1564). On se kao veliki župan varaždinski, vlastelin, te vrhovni kapetan u Hrvatskoj i Slavoniji istakao u borbi protiv Osmanlija. Bio je i veliki prijatelj hrvatske plemićke obitelji Zrinski. Zbog pritisaka protureformacije morao je napustiti svoj položaj, pa je otišao u Njemačku. Tamo je od würtemberškog vojvode dobio dvorac u Urachu, pored Stuttgarta. (Jambreč, 1999, 131). Zbog ljubavi prema Bibliji i Hrvatima osnovao je u svom dvorcu i vlastitim sredstvima Biblijski zavod. U njemu je tiskana Biblija i brojna vjerska literatura, koja je potom slana na hrvatska područja. Od izdanja vrijedno je izdvojiti prvotisak hrvatskog Novog zavjeta, objavljenog na glagoljici (1562/1563) i ćirilici (1563) te prijevod knjige Proroczi objavljene na latinici.

Njegov sin barun Krsto Ungnad, koji se školovao na protestantskom sveučilištu u Lutherovom Wittenbergu je odlukom hrvatskog sabora 1578. godine postao i hrvatskim banom, te je uz Jurja IV. Zrinskog bio jedan od protestantskih hrvatskih banova.

Protureformacijskim djelovanjem protestantizam je već početkom sedamnaestoga stoljeća gotovo iskorijenjen među Hrvatima.

Oslobađanjem panonskog bazena od Turaka, pojavila se i velika potreba za radno sposobnim stanovništvom.¹² U tu svrhu mobilizirano je stanovništvo u njemačkim prostorima. Nijma se nude razne povlastice i darovnice, te uskoro dolazi do velikog kolonizacijskog vala zvanog još i Schwabenzug¹³. Poznata su tri kolonizacijska vala Nijemaca: pod upravom princa Eugena Savojskog u kojem je bilo 60 000 ljudi, pod Marijom Terezijom s 50 000 naseljenika i pod Josipom II,

11 Matija Vlačić Ilirik (Matthias Flacius) jedan je od najznačajnijih teologa reformacije. On je zaslužan za opstanak luteranske tradicije reformacije u kriznom razdoblju, kad je pred naletima protureformacije počela gubiti svoj zamah. Jedan je od najvećih teoloških intelektualaca. Smatra se i ocem hermeneutike i sustavne crkvene povijesti (Olson, 2010, 13)

12 Stanje je u Podunavlju bilo takvo da je na 10 kvadratnih kilometara u prosjeku živjelo tek šestero ljudi (Richembergh, 2010, 55).

13 Po njemačkoj pokrajini Schwaben. Iako su naseljenici bili i iz ostalih područja, naziv „Švabo“ ostao je u pejorativnom nazivlju južnih Slavena naziv za Nijemca.

s oko 30 000 Nijemaca (Richembergh, 2010, 57-59). Potonji vladar je poznat i po *Patentu o toleranciji* iz 1781. koji je jamčio slobodu vjeroispovijesti na području Habsburške monarhije (osim u Hrvatskoj).¹⁴

Vjerska struktura njemačkih doseljenika

U počecima velike kolonizacije vjerska je struktura njemačkih doseljenika bila dominantno rimokatolička, ali postupno su se počele formirati i protestantske enklave na području Slavonije¹⁵ i Srijema poput Stare i Nove Pazove i Novog Sela (Neudorf), kod Vinkovaca. Te su crkvene općine imale ograničeno vjersko djelovanje u okvirima župnih zajednica (Jambrek, 2003, 36), a zbog prepreka mađarizacije, nisu mogle uspostaviti crkvenu autonomiju (Richembergh, 2010, 59).

Godine 1859. i u Hrvatskoj je konačno i legalno zaživjela potpuna sloboda vjeroispovijesti. Tada se počinju ustrojavati i njemačke evangeličke župe u Hrvatskoj i Slavoniji: Zagreb 1859. godine, Osijek 1872. godine, Beška 1872. godine itd. (Jambrek, 2003, 37). Upravo će Beška pola stoljeća kasnije biti žarište novog protestantskog pokreta, čije je djelovanje i izdavaštvo glavna tema ovog istraživanja. Isprva je tek jedna šestina Folksdojčera bila protestantska, da bi se taj postotak između dva svjetska rata popeo na više od jedne četvrtine¹⁶ (Geiger, 1997, 110).

Najzanimljivije za ovo istraživanje svakako je razdoblje između dva svjetska rata. U to su vrijeme izlazili listovi *Entscheidung* (1938-1941) i *Put spasenja* (1936-1941), koji su također uređivali Nijemci-Folksdojčeri.

To je razdoblje velikih izazova u kulturološkom, gospodarskom i vjerskom smislu. Raspad Austro-Ugarske promijenio je status Nijemaca na područjima dvojne monarhije. Od konstitutivnog naroda postali su nacionalnom manjinom razdijeljenom u nekoliko država. Zbog toga su Nijemci izgubili brojna prava i privilegije poput jezične autonomije (Richembergh, 2010, 132-135). Nijemci se zbog toga na području nove Kraljevine SHS (kasnije Jugoslavije) nastoje reorga-

14 Hrvatski Sabor je tek više od pola stoljeća kasnije prihvatio „Patent o toleranciji“ na svojem području. To je povijesno gledano uz „Pragmatičnu sankciju“ jedan od dokaza hrvatske samostalnosti i državnosti u okvirima Habsburške monarhije.

15 U slavonskom selu Tordinci pored Vukovara, nalazi se jedina protestantska (reformirana) hrvatska župa koja ima kontinuitet iz vremena reformacije. Tu je 1551. bila održana protestantska sinoda 120 župa s područja Slavonije i Baranje. Crkva je bila srušena u Domovinskom ratu, a vjernici prognani. Nakon reintegracije Podunavlja obnovljena je crkvena zgrada i djelovanje župe pod imenom Protestantska reformirana kršćanska crkva (Marinović, Marinović, 2008, 91).

16 Prema popisu iz 1931. godine, u Kraljevini Jugoslaviji bilo je: Nijemaca katolika 383 674 vjernika, evangelika 85 369 i reformiranih 15 437 (Geiger, 1997, 110).

nizirati, pa se počinju okupljati u razna društva i udruge.¹⁷ Zahvaljujući svojoj dobroj organizaciji, Folksdojčeri uspijevaju očuvati svoju kulturu u državi s velikim međunacionalnim previranjima (Richembergh, 2010, 136). Zbog radne discipline Nijemci su i gospodarski bili natprosječna etnička skupina u kraljevini Jugoslaviji (Geiger, 1997, 22). To je Nijemcima omogućavalo kulturnu autonomiju i razvitak u mnogim drugim područjima. S druge strane takav razvoj izazivao je tenzije u tada već prilično uzburkanoj međunacionalnoj situaciji prve Jugoslavije. To je Nijemcima omogućavalo kulturnu autonomiju i razvitak u mnogim drugim područjima. S druge strane takav razvoj izazivao je tenzije u tada već prilično uzburkanoj međunacionalnoj situaciji prve Jugoslavije.

Dolaskom Nationalsocijalista na vlast u Njemačkoj (1933), dolazi do pokušaja infiltracije nacističkih elemenata među Nijemcima izvan Njemačke, pa tako i na području Jugoslavije i Hrvatske. Premda su Folksdojčeri većinom bili umjerenih političkih stajališta te su podržavali vlast i državu u kojoj su živjeli, Hitlerova agresivna propaganda i ratna kampanja htjela je od njih stvoriti svoju ekspozituru u Jugoslaviji. Folksdojčeri su se sada našli pred teškim izazovima i u međusobnim ideološkim sukobima. Nacistički orijentirani Folksdojčeri su u Sloveniji, Vojvodini i Slavoniji, iskazivali javno oduševljenje nacističkim idejama čime su dodatno provocirali međunacionalne odnose. S druge strane javljalo se i mnogo opozicijskih glasova (Richembergh, 2010, 155-156), dok je većina željela ostati neutralna i nastaviti sa svojom višestoljetnom radnom i kulturnom tradicijom.

Proučavajući *Entscheidung* i usporedo s njim *Put spasenja* dobiva se uvid u stavove pentekostnih djelatnika Nijemaca tog vremena. Oni nisu u svojim tiskovinama zastupali političke stavove, i za pretpostaviti je da su bili miroljubivi kršćani. Ipak ratna vatra koja je sve više plamtila blizu njihovih crkava, molitvenih domova i obitelji neće poštedjeti ni prve hrvatske pentekostalce ni urednike *Entscheidung*ga.

Drugi svjetski rat (1941-1945)

Njemačkim i talijanskim napadom u travnju 1941.¹⁸ započeo je rat na području Jugoslavije. Nakon invazije, Jugoslavija je podijeljena između Sila osovine. Nijemci-Folksdojčeri bili su masovno unovačeni u njemačku vojsku (u SS jedinice ili u mjesne straže). Uslijedio je masovni teror i progon Židova, Srba i antifaši-

17 Jedan od predstavničkih tijela njemačke manjine bio je Kulturbund, savez koji je izvršavao pozitivan utjecaj na proces očuvanja nacionalne manjine u vremenima kada se na razne načine pokušavao nametnuti koncept suprotan interesima i pravima njemačke manjine.

18 U to vrijeme prestaju izlaziti „Entscheidung“ i „Put spasenja“. Zadnji brojevi koji se nalaze u Nacionalnoj sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu su: „Entscheidung“: ožujak 1941, i „Put spasenja“: siječanj 1941.

sta, osobito na području novouspostavljene NDH. Iako je „Njemačka narodna skupina“, kako su sada nazivali Folksdojčere, trebala imati privilegirani status zahvaljujući njemačkoj okupaciji, život većine Folksdojčera bio je ustvari vrlo težak. Osobito je teško bilo onima koji su imali drugačije mišljenje i stavove. Među njima su mnogi istaknuti Folksdojčeri, poput grofa Jakoba Eltza Vukovarskog, dr. Svetozara Rittiga,¹⁹ te apatinskog katoličkog župnika Adama Berentza. Malo je poznato da su Folksdojčeri u Hrvatskoj pružali i aktivan oružani otpor²⁰ okupatorima (Richembergh, 2010, 181-183).

Kraj rata i odlazak Nijemaca s hrvatskih područja

Pritisnuta vojnim porazima njemačka vojska se u periodu od već od 1942. godine (u Bosni), do 1945. godine postupno povlači i sa hrvatskih područja. Nacističke vlasti vršile su jaku propagandu kojom su uz vojsku željeli pripremiti njemačko stanovništvo na organiziranu masovnu evakuaciju. U evakuaciju se uključuju mnogi Folksdojčeri: od onih koji su kolaborirali s režimom, do onih koji su se bojali odmazde te onih koji su znali da im nova komunistička vlast neće donijeti ništa novo (Richembergh 2010, 193-194). Koncem 1944. dolazi do formiranja prvih kolona njemačkih izbjeglica koji se pridružuju snagama Wehrmachta u povlačenju. Ipak deseci tisuća Folksdojčera nisu prihvaćali evakuaciju, jer su smatrali da je kraj Trećeg Reicha ujedno i njihovo oslobođenje. Mnogi od njih nisu sudjelovali u zlodjelima niti podržavali nacizam. Ipak, u nadolazećim danima, doživjeli su odmazdu ispaštajući kolektivnu krivnju Nijemaca. Nakon oslobođanja zemlje Nijemci su proglašeni narodnim neprijateljima, izdajnicima i okupatorima.

Folksdojčeri s hrvatskih prostora su doživjeli sudbinu sličnu drugim Nijemcima iz istočne Europe.²¹ Masovne likvidacije, slanja u logore, deportacije na prisilni rad, oduzimanje imovine i građanskih prava, tek su dio svega što je njemački narod morao proći nakon Drugog svjetskog rata.

Od sveukupnog broja Nijemaca, koji je prije Drugog svjetskog rata iznosio oko 500 000 ljudi na području Slavonije i Vojvodine, danas u Hrvatskoj, prema popisu stanovništva iz 2001. ima svega oko tri tisuće Nijemaca (Tatalović, 2005,

19 Svetozar Rittig (1873-1961). Ugledni teolog, svećenik i političar. Bio je docent habitator na Bogoslovnom fakultetu i župnik crkve sv. Marka u Zagrebu. Zbog suprotstavljanja režimu priključuje se partizanskom pokretu. Njegovom zaslugom i diplomacijom Bogoslovni fakultet u Zagrebu spašen je od zabrane komunističkih vlasti 1952. godine.

20 Partizanska četa „Ernst Thälman“. Osnovana 1943. u Drenovcu pored Orahovice. Borci te čete su na kapi pored petokrake zvijezde imali i njemačku zastavu (Richembergh, 2010, 182).

21 Ukupan broj njemačkih izbjeglica s područja istočne Europe iznosi oko 12 milijuna.

73), što je rezultat masovnog egzodusa Nijemaca s hrvatskih područja.

Usprkos svemu, Vladimir Geiger s Hrvatskog instituta za povijest u svojoj knjizi „Nestanak Folksdojčera“ opravdano tvrdi: „nedvojbeno je, Nijemci i njemačka kultura ostavili su najviše tragova i utjecaja na svekolike oblike življenja koji se osjećaju do naših dana“ (Geiger, 1997, 7).

Sudbina njemačkih protestanata s hrvatskih područja

Tešku sudbinu Folsdojčera podijelili su i njihove vjerske vođe, kako katolički tako i protestantski. U Zagrebu je nakon oslobođenja ubijen Philipp Popp, biskup Njemačke Evangeličke crkve. On je tijekom rata uspio spasiti od ustaškog progona brojne Srbe²², te je poput katoličkog nadbiskupa Stepinca odlučio ne pobjeći iz zemlje, već ostati uz svoju pastvu. Pod optužbom za navodnu kolaboraciju, osuđen je na smrt i strijeljan. Njemačka Evangelička crkva proglašena je „neprijateljskom njemačkom fašističkom organizacijom“ (Geiger, 1997, 111), i cjelokupna imovina u Zagrebu joj je konfiscirana (osim crkve). Obitelj biskupa Poppa je internirana u zatvor u Staroj Gradiški odakle je izašla tek potkraj četrdesetih.

Vodeći predstavnik pentekostnog pokreta (i sam iz Evangeličke crkve) Peter Dautermann, također je s obitelji ostao u Jugoslaviji. Smatrao je kako nije učinio nikakvo zlo djelo, a imao je i želju da nastavi svoje kršćansko djelovanje. Ostali Nijemci pentekostalci otišli su ili prije završetka rata ili su protjerani. Jedini je Dautermann nakon rata ostao s obitelji u Jugoslaviji (Arapović, 2003, 77). Uskoro je bio je uhićen, te osuđen na godinu i pol²³ prisilnog rada u logoru u Požarevcu. Prema Arapoviću (2003), dvije njegove kćeri odvedene su na prisilni rad u SSSR, a supruga s još tri kćeri u koncentracijski logor „Bački Jarak“, gdje je jedna od kćeri umrla. Njegov sin Emil je prije tih događaja bio unovačen u njemačku vojsku 1944. godine. Iz rata se više nikada nije vratio.

Nakon puštanja na slobodu Peter Dautermann nastavio je s kršćanskim radom: propovijedanjem i podizanjem preostalih zajednica vjernika. Svojim požrtvovnim radom znatno je doprinio opstanku i nastavku djelovanja pentekostnog pokreta i crkve nakon Drugog svjetskog rata. Godine 1955. odlazi u Njemačku, te 1957. u Kanadu gdje je do umirovljenja služio u njemačkoj pentekostnoj Crkvi u Harrowu blizu Windsora. Ondje je već živio Matija Baumgärtner, brat Petera Baumgärtnera - urednika *Entscheidung*. Umro je 1980. godine.

22 Oko četiri stotine Srba. Djelo biskupa Poppa još je u Hrvatskoj nedovoljno istraženo.

23 Osuđen je, iako je na sudu dokazano da nije inkriminiran (Arapović, 2003, 90-91).

Pentekostni pokret

Pentekostni pokret je vjerski fenomen dvadesetog stoljeća. Posljednjih nekoliko desetljeća pentekostalizam je najdinamičniji i najbrže rastući kršćanski pokret u svijetu i povijesti kršćanske crkve (Marinović, Marinović, 2008, 153). Prema definiciji *Leksikona evanđeoskoga kršćanstva*, pentekostni pokret je “evanđeoski reformni, duhovni pokret koji se početkom dvadesetog stoljeća proširio po čitavom svijetu” (Jambrek, 2009, 283). Ime mu dolazi od novozavjetne grčke riječi *pentekostes* - Pedeseti dan (Dj 2,1), koja označava pedeseti dan nakon Isusova uskrsnuća (poznatog i kao Dan Duhova). Taj dan se smatra i rođendanom kršćanske Crkve (Arapović, 2003, 24).

Duhovsko ili pentekostno iskustvo prve Crkve opisano je u Bibliji u knjizi Djela apostolskih koju je napisao suradnik apostola Pavla, liječnik Luka.

Kad je napokon došao dan Pedesetnice, svi su bili zajedno na istome mjestu. I eto iznenada šuma s neba, kao kad se digne silan vjetar. Ispuni svu kuću u kojoj su bili. I pokažu im se kao neki ognjeni razdjeljeni jezici te siđe po jedan na svakoga od njih. Svi se napuniše Duha Svetoga i počеше govoriti drugim jezicima, kako im već Duh davaše zboriti (Dj 2,1-4).

To snažno vjerničko iskustvo silaska Duha Svetoga na osobu naziva se još i krštenjem u Duhu Svetome. Vanjski vidljivi znak toga iskustva najčešće je govorenje u novim ili nepoznatim jezicima prema poticaju Duha Svetoga. Uz govorenje u novim jezicima vjernici s pentekostnim iskustvom naglašavaju i niz drugih biblijskih učenja o duhovnim darovima poput proroštava, propovijedanja sa „silom odozgo“ (grč. *dynamis*), riječi mudrosti, istjerivanja zlih duhova, ozdravljanja bolesnih kroz polaganje ruku i mazanje uljem itd. Kao rezultat tih iskustava dolazi do velikog rasta Crkve u apostolskom i postapostolskom vremenu (Jambrek, 2003, 235).

Povijesni razvoj

Zbog niza teoloških i povijesnih razloga učenje o krštenju u Duhu Svetome je bilo stoljećima zanemareno u kršćanskoj Crkvi. Tek nakon reformacijske obnove u šesnaestom stoljeću javljaju se pokreti koji ponovno naglašavaju aktivnu ulogu Duha Svetoga u vjernikovom životu. Metodizam i slični obnoviteljski pokreti unutar protestantizma, poput npr. pijetizma u Evangeličkoj crkvi, nastojali su obnoviti evanđeoski žar nasuprot duhovnom mrtvilu i formalizmu svojega vremena (Arapović, 2003, 28).

Početak suvremenog klasičnog pentekostnog pokreta smatra se 1. siječnja 1901. godine kad je djevojka Agnes Ozman primila karizmu govorenja jezicima

u biblijskoj školi metodističkog propovjednika Charlesa Parhama u američkom gradu Topeki u Kanzasu. Nakon toga, isto iskustvo doživjeli su i drugi u Topeki pa i sam Parham. Vijest o tome se brzo širila dalje. Godine 1906. se u Los Angelesu počinje govoriti o ovom iskustvu, u malenoj crkvi smještenoj u ulici Azusa pod vodstvo crnačkog propovjednika Wiliama Seymorea. U tri godine tisuće je ljudi dolazilo u Los Angeles čuti i doživjeti pentekostno iskustvo. Uslijedila je nevjerojatna ekspanzija pentekostnog pokreta, koja je na djelu do današnjih dana.

Pentekostni pokret nije vezan samo uz pentekostne denominacije, već se radi o pokretu koji je neznatno prilagođen pod nazivom „karizmatička obnova“ i „karizmatički pokret“ ušao i u tradicionalne crkve i denominacije (npr. Anglikansku i Katoličku crkvu), te u brojne slobodne crkve.

Prema istraživanju Pew Research Centera iz Washingtona iz 2011. godine, pod nazivom: „Globalno kršćanstvo - izvješće o veličini i distribuciji svjetske kršćanske populacije“²⁴, u strukturi svjetskog kršćanstva:

sudjeluje 584 milijuna pentekostalnih i karizmatičkih kršćana što čini 27% svih kršćana odnosno 8,5% ukupne svjetske populacije. Nedvojbeno je riječ o najvećoj grupaciji unutar protestantizma. Najveći rast pentekostalizma posljednjih pedesetak godina zabilježen je u zemljama Južne Amerike i na afričkom kontinentu, a bilježi se i nešto skromniji rast u Aziji i na Pacifiku. Samo je u Brazilu od 1940-ih do danas broj protestanata (od kojih su tri četvrtine pentekostalci), porastao s 2,6% na današnjih 21% pučanstva, s tim da se skoro polovica brazilskih katolika identificira s karizmatičkim pokretom.

Pentekostni pokret je izuzetno misionarski i evangelizacijski orijentiran te se u sljedećim desetljećima može očekivati još veći rast pentekostnog i karizmatičkog kršćanstva na globalnoj razini.

Pentekostni pokret u Hrvatskoj

U Hrvatskoj²⁵ je pentekostni pokret započeo u srijemskom mjestu Beška, spontano među njemačkim pijetističkim vjernicima Evangeličke (luteranske) i Reformirane (kalvinske) crkve. Oni su se pored redovitih bogoslužja u matičnim crkvama, sastajali u privatnim kućama na satovima proučavanja Biblije i molitve. Zbog toga su bili prozvani *štundisti*, od njemačkog „Stunde leiten“, što u prijevodu znači *održavati satove*.

24 Istraživanje je napravljeno 2011. godine. Objavljeno je na hrvatskom u proljeće 2012. godine u časopisu „Izvori“ Evandeoske pentekostne crkve.

25 U to je vrijeme Beška i istočni Srijem administrativno bio dijelom Hrvatske u sklopu Austro-Ugarske monarhije.

Godine 1907. dogodilo se prvo pentekostno iskustvo i očitovanje Duha u životu Susane Kniesel, kćeri zemljoradnika. Njezina je obitelj išla u Reformiranu crkvu i na satove proučavanja Biblije kod učitelja Samuela Schumachera (Jambrek, 2003, 100). Nakon toga brojni su drugi *štundisti* doživjeli isto iskustvo, pa je nakon Prvog svjetskog rata zajednica u Beški imala već 400 članova (Marinović, Marinović, 2008, 163), koji su većinom bili Nijemci. Iskustvo *štundista* u Beškoj događalo se u istom vremenu kada započinju događaji u SAD-u koji se smatraju izvorima suvremenog pentekostalizma. Valja naglasiti da je to bilo vrijeme kada nije bilo telefona i drugih tehničkih ili informacijskih pomagala. Nitko nije u malom srijemskom mjestu mogao išta znati o tome što se događa na obali Pacifika, u crkvi u ulici Azusa. Zbog toga se o pentekostnom pokretu u Hrvatskoj može govoriti kao o izvornom kršćanskom pokretu (koji nije uspostavljen misijski), što je temelj za razumijevanje povijesnog kontinuiteta pentekostalizma u Hrvatskoj, kao crkve reformacijske baštine.

Nakon nekog vremena, uslijed propovijedanja službenika iz Njemačke i SAD-a dolazi do novih tumačenja ili utvrđivanja u pentekostnom nauku. Tisuću devetsto tridesetih godina dolazi do oblikovanja triju struja unutar pentekostnog pokreta: velikokrštenih, nogopranih i malokrštenih. Struju velikokrštenih činili su oni koji su, poput baptista, prihvatili biblijsku nauku o krštenju odraslih u znak osobne vjere i obraćenja. Struju nogopranih - činili su oni koji su prihvatili u bogoslužje praksu pranja nogu prema Isusovu primjeru iz evanđelja po Ivanu. Malokršteni su pak prihvatili pentekostnu nauku krštenja u Duhu svetome i govora u novim jezicima ali su zadržali praksu krštenja male djece iz Evangeličke crkve.

Tijekom Drugoga svjetskog rata pentekostne su crkve zbog nemogućnosti registracije kao vjerske zajednice pred svjetovnim vlastima u Jugoslaviji i Hrvatskoj djelovale pod nazivima: „Plavi krst“, antialkoholičarsko društvo, te društvo „Filadelfija“.

Nakon Drugog svjetskog rata i egzodusa Nijemaca²⁶, dolazi do reorganizacije pentekostnih struja. Nakratko se ujedinjuju u savez 1950-1954, a nakon toga djeluju kao samostalne vjerske zajednice. Danas je najbrojnija struja velikokrštenih. One su okupljene u nekoliko denominacija i slobodnih crkava od kojih je najbrojnija Evandeoska pentekostna crkva (EPC). EPC je i nositelj Ugovora s Vladom Republike Hrvatske o pitanjima zajedničkog interesa. Kao pridružene crkve u ugovor su ušle i Crkva Božja u RH (bivša crkva nogopranih), te Savez

26 Nakon prognanstva njemački pentekostanci ustanovili su po cijelome svijetu mnoge crkvene zajednice i kršćanske službe. Prema podacima iz 1960. godine po različitim zemljama i kontinentima se nalazilo pedeset punovremenih pentekostnih propovjednika proizašlih iz prvotne zajednice u Beški (Arapović, 2003, 52).

Kristovih pentekostnih crkava koji okuplja sedam konzervativnih pentekostnih zajednica.²⁷

Evandeoska pentekostna crkva je osnivač²⁸ Evandeoskog teološkog fakulteta (danas Visoko evandeosko teološko učilište s pravom javnosti u Osijeku), koji je poznat u međunarodnim krugovima, i s kojeg su proizišle generacije priznatih teologa.

Kristova crkva malokrštenih

Malokrštenim pentekostalcima nazivaju se oni koji nisu prihvatili nauk o krštenju odraslih, jer su već kršteni Duhom Svetim. Do razdvajanja malokrštenih i velikokrštenih je došlo u Beškoj 1930-ih godina.

Svoju ekspanziju „malokršteni“ doživljavaju između dva rata, kada je i utemeljena većina zajednica (najviše u Vojvodini). Za vrijeme Jugoslavije središte pokreta bila je Subotica, i zajednica je djelovala pod nazivom *Kristova duhovna crkva malog krštenja u SFRJ*. Zajednica je bila organizirana u crkvene općine koje su bile uključene u okruge, a okruzi u bratski kolegij. U suvremenoj Hrvatskoj djeluje tek nekoliko zajednica s malim brojem članova.²⁹ Temeljna vjerovanja su u osnovi pentekostna uz iznimku krštenja (prinašanja) djece. Sjedište Kristove duhovne crkve malokrštenih za Republiku Hrvatsku je u Zagrebu, u Ogrizovićevoj 20, a pred vlastima Crkvu predstavlja *Bratski crkveni savjet sa starješinstvom Crkve* (Marinović, Marinović, 2008, 166-167).

Nikolaus Betschel, dugogodišnji propovjednik pentekostne crkve u Salzburgu, rođen 1915. u Beški, opisao je 1993. u svojoj knjizi *Geschichten die das Leben schrieb (Događaji koje život napisa)* ustroj i djelovanje malokrštenih zajednica u vremenu između dva svjetska rata. One su bile konzervativne i elitističke po ustroju. U crkvama su

postojali punopravni članovi i članovi-prijatelji koji bi bili primljeni u punopravno članstvo tek nakon provjera, molitve i vijećanja. Zajednice su se držale vrlo strogih zakona glede večere Gospodnje (euharistije), kojoj su mogli pristupiti samo punopravni članovi. Žene su morale biti pokrivenne glave. ... Harmonij sa nožnim pedalima i mijehom bilo je jedino Bogu ugodno glazbalo, a na bogoslužja se išlo isključivo u crnini... (Arapović, 2003, 50).

27 To su zajednice koje nisu prihvatile evandeosku i ekumensku orijentaciju pentekostnog pokreta (Jambrek, 2003, 132).

28 Evandeoski teološki fakultet osnovan je u Zagrebu 1972. godine pod imenom Biblijsko-teološki institut (Jambrek, 2003, 150).

29 Zajednice se nalaze u Vinkovcima, Kutini, Letini, Selištu, Daruvaru i Sisku (Marinović, Marinović, 2008, 165).

Iz ovog je pokreta iznikao 1938. godine i časopis *Entscheidung*, u kojem je vidljivo kako su malokršteni vjernici gledali na svoj pokret u vremenu između dva rata. U broju 3. prvog godišta iz 1938. izlazi na trećoj stranici tekst "Etwas über die Sekten" (Nešto o sektama). U tekstu se apologetski odgovara na prigovore koji su očito tada bili aktualni među stanovništvom i klerom. Osnovni prigovor bio je da se ljudi koji se u manjim i većim grupama sakupljaju na molitvu i bogoslužja proglašavaju „sektašima koji štete službenoj crkvi“. Autor (H.³⁰), ima drugačiji pogled i tvrdi kako:

Crkva može biti mirna dokle god postoje ljudi koji su pravi tragači za Bogom, koji ljube Boga i njegovog Sina Isusa Krista kao Spasitelja. Takvi ljudi nisu prijetnja niti Crkvi, njezinim autoritetima, niti državi, niti ljudskom društvu. Naprotiv takvi ljudi doprinose dobrobiti Crkve i društva.

Nasuprot njima autor pravim sektašima smatra "one koji žive u grijehu, i koji vole užitke više nego Boga. Ljude koji se protive redu, lažu, zapostavljaju Bibliju i pobožan nauk iako su možda izvana pripadnici i članovi neke vjerske zajednice."

Iz ovoga i sličnih članaka može se izvući zaključak da su se prvi pentekostalci ustvari smatrali obnoviteljima Crkve, te da nisu željeli pod svaku cijenu napustiti službenu (Evangeličku ili Reformiranu) crkvu³¹, već prije svega donijeti duhovno osvježenje u postojećim crkvama. Zbog tradicije krštenja male djece „malokršteni“ pentekostalci su i dalje ostali barem do kraja Drugog svjetskog rata najbliži luteranskoj tradiciji.

O odnosima s drugim vjerskim zajednicama ne nalazimo nikakvih konkretnih podataka u samome časopisu, ali je zamjetljiva velika evanđeoska otvorenost časopisa prema protestantsko-evanđeoskim gibanjima u svijetu, kao i nedostatak kritizma prema onima koji drugačije vjeruju, što može dovesti do zaključka da su odnosi sa drugim vjerskim zajednicama bili u najmanju ruku tolerantni.

Analiza časopisa *Entscheidung*

Prvi broj časopisa tiskan je u Vinkovcima u ožujku 1938. godine na četiri stranice u formatu A4. Puni naziv časopisa glasi *Entscheidung für Christus und sein Wort (Odluka za Krista i njegovu Riječ)*. Naslov upućuje (sugerira) na evangelizacijsku narav časopisa. Jedna od odlika pentekostne nauke od njenih početaka do današ-

30 Peter Baumgärtner.

31 Službeno su i dalje pripadali tradicionalnim crkvama do nakon Drugog svjetskog rata zbog niza praktičnih razloga jer su samo u priznatim zajednicama mogli učiti u matične knjige, obavljati vjenčanja, pogrebe itd. (Arapović, 2003, 56).

njih dana je izraziti naglasak na evangelizaciji.³² Pentekostno evangeliziranje je slično metodističkom, pri kojem se na kraju poruke upućuje poziv slušateljima na odluku.³³ To se temelji na teološkim i biblijskim uporištima koja daju osobiti naglasak na ljudsku ulogu u Božjem planu spasenja. Pentekostalci naime u temeljima nauke o spasenju (soteriologija) baštine identičnu teologiju kao i većina protestantskih crkava. Prema toj teologiji čovjekovo je spasenje isključivo Božje djelo. Djelo njegove milosti i volje (*sola gratia*), a ne ljudskih djela. Bog spašava čovjeka iz njegovih grijeha zbog žrtve koju je Isus učinio (Iv 3,16). Čovjek je u pogledu toga pasivan i Božjem spasenju ne može ništa nadodati niti oduzeti.

S druge strane aktivna čovjekova uloga dolazi do izražaja kod prihvatanja spasenja (*sola fide*). To je čovjekova voljna odluka (*Entscheidung*), koja je odraz njegove vjere. Aktivnom vjerom čovjek odgovara na Božji poziv.

Pentekostni pokret naglašava čovjekov aktivni stav prema spasenju i budućem posvećenju. Taj naglasak naziva se u teologiji arminijanizmom. Arminijanizam je nazvan po Jakovu Arminiusu (1560-1609), koji je reagirao protiv reformiranog (kalvinističkog) nauka o partikularnom otkupljenju. Po Arminiusu, Krist je umro za sve, a ne samo za izabrane, te je od te milosti moguće i otpasti. Također čovjek se može i oduprijeti Božjoj milosti (McGrath, 2006, 452). Nasuprot tom teološkom uvjerenju stoji kalvinistički nauk u kojem se naglašava isključiva Božja inicijativa kod čovjekovog obraćenja, tj. da se čovjek može obratiti samo ako ga je Bog za to predodredio.³⁴

Arminijansko učenje preuzele su pijetističke zajednice evangeličkih vjernika, koje su imale veliki misijski utjecaj, poput Moravske braće³⁵ nazvanima i "hernhuterima – Gospodnjim stražarima". Oni su imali i presudan teološki utjecaj na začetnika metodizma Johna Wesleyja, koji je snažno utjecao na duhovno buđenje u Sjedinjenim Američkim Državama 18. stoljeća. On je naglašavao da je kod obraćenja važna čovjekova odluka (Jambrek, 1997, 84).

Kako je američki pentekostni pokret proizašao iz metodizma, a hrvatski iz pijetizma razumljiva je i arminijanska teološka orijentacija hrvatskih i svjetskih pentekostalaca. Arminijanski i kalvinistički teološki prijepori bili su aktualni

32 Evangelizacija: širenje poruke evanđelja, spasenja, koja od slušatelja treba biti popraćena pokajanjem (grč. *metanoia*, promjena uma) (Jambrek, 2007, 180).

33 Ukoliko se poziv upućuje prisutnoj zajednici slušatelja, npr. u crkvi, nerijetko se kao potvrdu odluke osobe pozivaju da istupe naprijed između zajednice i propovjedaonica (*oltara-Altar call*, engl).

34 Kalvinizam ili reformirana nauka ukorijenio se najviše u Švicarskoj, Nizozemskoj, Škotskoj, Mađarskoj, a zahvaljujući engleskim puritancima tzv. hodočasnicima (*Pilgrims*), u SAD.

35 Skupina čeških protestanata otjerana poslije Tridesetogodišnjeg rata (1618-1648) iz svoje domovine. Razasuta po cijeloj Europi, jedna skupina se nastanila u Saskoj na posjedu pijetističkog grofa von Zinzendorfa. Većina Moravaca danas živi u SAD-u (Collins, Price, 2000, 231).



Das Blättlein.

Zur Einleitung möchte ich einige Worte an unsere lieben Leser richten, welche Alle, beherzigen möchten.

An dem grossen Baum, der cristlichen Literatur, ist wieder ein Blättlein gewachsen, es heisst „Entscheidung“.

Dass Blatt soll die Aufgabe haben, jeden Leser zu einer Entscheidung zu bringen, welchen Weg, er gehen soll. Wir sehen auf dem Titelbild einen Wegweiser, mit zwei Armen: Einer weist zum Leben; der andere weist zum Tod. Weil aber der Tod ein unbegehrter Gast ist, weicht man ihm aus, ja, man fürchtet sich vor ihm; man will nicht in seine Nähe kommen; daher haben wir uns zur Aufgabe gemacht: „Für das Leben zu zeugen und dem Weg zum Leben, jedem Leser, köstlich zu machen.“

Der Lebensweg, hat am Ende, ein helles Ziel: Es ist die Stadt Gottes, das neue Jerusalem! Er führt zu Jesus, weil Jesus selbst, dieser Weg ist.“ (Ev. Joh. 14, 6) er ist beschwerlich zum gehen, oft hat er steile Pfade; öfter's ist er dornig und rauh; doch gibts auch liebe Pfade darauf, auf welchen man, aller Beschwerden vergisst, den es wehen Himmelslüfte, auch in tiefen Tältern und Klüften. Jesus selbst, ist unser Führer, geh' s, durch dunkle Nacht; Jesus

uns bewacht, sein helles Licht, beleuchtet, klar und hell; auch jede Finsterniss; wenn Todeschatten uns umgeben, geht's doch zum ewigen Leben. Der Weg bringt uns zum Ziel. Kommen wir in Not, vertrauen wir auf Gott. Entscheidet euch zum Leben, der Tod kann euch nichts geben.

Lest nur fleisig im Blättlein fort, und haltet euch an Jesu Wort. (Ev. Joh. 8, 51.) Es wird euch Freude bringen, weil Jesus spricht in Ev. Joh. Kapitel 11., vers 25 und 26: „Ich bin die Auferstehung und das Leben. Wer an mich glaubet, der wird leben, ob er gleich stürbe; und wer da lebet und glaubet an mich, der wird niemermehr sterben.“ Welch köstliche Worte. Wer könnte sich da noch weigern, nicht mit Jesus zu gehen? Wer diese Worte glaubt, entscheidet sich ohne zögern für Ihn, es sind Worte zum ewigen Leben. Halle-luja!

Wer dass Blatt verbreiten helft, wird Lebenssaat streuen, wo aber Lebenssaat gesät ist, da wächst auch Lebensfrucht Am Blättlein liegt's nicht allein, es müssen auch Helfer sein, die es tragen in jedes Haus, in jede Familie, zu allen die Deutsch lesen.

Das Blättlein ruft: „Helfet mir, Jesus gibt eu Lohn dafür!“

H.

Naslovna stranica časopisa *Entscheidung*. Izvor: Nacionalna sveučilišna knjižnica, Zagreb.

među protestantima gotovo dvije stotine godina, a postoje još i danas, iako su izgubili na snazi.³⁶

36 Povijest bilježi i pozitivnu suradnju među zagovornicima objiju strana. Tako su u osamnaestom stoljeću John Wesley i George Whitefield, prijatelji s Oxforda (Hefley, 1974, 33), zajednički djelovali na „duhovnom buđenju“ dvaju kontinentata: Europe i Sj. Amerike.

Premda naslov upućuje na arminijanski teološki pristup časopisa *Entscheidung* u samom listu nema naznaka teoloških određenja arminijanizma i kalvinizma. Prvenstveno stoga što se ne radi o teološkom časopisu, već o listu usmjerenom evangelizaciji i utvrđivanju vjernika.

Naslovnica

Naslovnica je od prvog do zadnjeg broja istog dizajna.³⁷ U desnom uglu nalazi se naslov u okvirima vrpce "*Entscheidung*" (*Odluka*), a ispod vrpce se nalazi podnaslov „Für Christus und sein Wort“ („za Krista i njegovu Riječ“). Taj naslov s vrpcom, vrlo je sličan naslovnici časopisa *Put spasenja*, te je najvjerojatnije od njega i preuzet, jer se radi o sličnom časopisu s gotovo istom³⁸ tematikom (iako ne i identičnom).

U lijevom uglu nalazi se slika dviju osoba (muškarca i žene), koje stoje i gledaju u putokaz iz dva smjera. Jedan putokaz upućuje u lijevi, a drugi u desni smjer. Na lijevom smjerokazu piše „zum Tode“ (prema smrti), zatim u sredini, na postolju putokaza piše „oder“ (ili) dok na desnom putokazu piše „zum Leben“ (prema životu). Ispod muškarca i žene stoji velikim slovima napisano pitanje: „Wo führt dein Weg Dich hinn?“ (Kuda tebe vodi tvoj put?).

Urednik i uredništvo

Glavni i odgovorni urednik te pisac časopisa *Entscheidung* bio je Peter Baumgärtner, koji svoje tekstove ponekad potpisuje i slovom H, što je kratica za riječ „Herausgeber“ (izdavač). Ponekad se potpisuje i s početnim slovima imena i prezimena (P. B.). On je vjeri priveo svog starijeg brata Matiju Baumgärtnera, te su zajedno započeli propovijedati³⁹ i voditi crkvu u Vinkovcima. Preko njihovog propovjedanja obratio se Petar Dautermann⁴⁰, vodeća ličnost pentekostnog pokreta prije i neposredno poslije Drugog svjetskog rata u Slavoniji. Nakon teološkog razilaženja s bratom Peterom, Matija Baumgärtner se zajedno s Peterom Dautermannom⁴¹ priključuje zajednici velikokrštenih, te zajednički od 1936. go-

37 *Put spasenja* je promijenio dizajn nakon šestog broja.

38 Pod naslovom „Razlike...“, navedene su glavne razlike između ta dva časopisa.

39 Matija Baumgärtner je propovijedao na hrvatskom jeziku, Karl Lamb na mađarskom, a Peter Baumgärtner na njemačkom jeziku (Jambrek, 2003, 104).

40 Bilo je to na Badnjak 1932. godine u kući obitelji Griesfelder.

41 Peter Dautermann (1898-1980) je bio podunavski Nijemac koji je završio hrvatsku školu, te je imao želju i viziju pronijeti pentekostno učenje Hrvatima, Srbima i drugim južnim Slavenima

dine uređuju časopis *Put spasenja* na hrvatskom jeziku (Jambrek, 2003, 145).

Prema izvorima očevidaca, Petera i Magdalene Dautermann, dolazimo do podataka vezanih uz glavnog urednika *Entscheidung*, Petera Baumgärtnera, njegovu teologiju i područje djelovanja. Razgovor je vodio Borislav Arapović 17. travnja 1978. u Pompan Beachu, u Floridi (SAD), kamo su supružnici Dautermann došli iz Toronta (Kanada), u posjet svojoj kćeri Emiliji Decker. Razgovor je objavljen u Arapovićevoj knjizi *Njihovim tragom*, a u svrhu ovog proučavanja navodi se dio iz konteksta osnivanja pentekostne zajednice u Vinkovcima.

BA: Tko je tada vodio crkvu u Vinkovcima?

MD: Matija i Petar Baumgartner. Petar je tu prvi počeo s radom, no govorio je samo njemački. Osim toga bio je i tvrd malokrštenik. A Matija je bio za veliko krštenje. Zatim je 1934. godine Matija otišao u Biblijsku školu u Danzig. Podupirala ga je Istočnoeuropska misija. U Danzigu je ostao godinu dana... Zatim su izabrali mojega muža⁴² da vodi to djelo. Govorio je hrvatski, a Matija Baumgartner njemački i nešto malo hrvatski. Petar, Matijin brat, ostao je kod malokrštenih (Arapović, 2003, 69).

Peter Baumgärtner, glavni urednik novina je prema tome bio jedan od začetnika pentekostne crkve u Vinkovcima, bio je malokrštenik i prvenstveno je govorio njemačkim jezikom.

Drugi pisac i član uredništva časopisa bio je Isidor Hehn (potpisom I. H). Uz svoje tematske tekstove u kojima obrađuje razne teološke i etičke teme piše i duhovnu poeziju, koja se često pojavljuje između tekstova ili na prvoj strani na početku lista. Vodio je zbor u crkvi u Beški i Krčedinu (Arapović, 2003, 55). On je bio u uredništvu do zadnjeg lista koji je sačuvan, u ožujku 1941. godine.

Treći spisatelj i član uredništva novina bio je Johannes Rohaček (Rohatschek) iz Kisača. On je zanimljive osobnosti. Bio je Slovak koji je došao iz Slovačke evangeličke crkve.⁴³ Njegov je životopis tiskan u zadnjim nastavcima *Entscheidung* od prosinca 1940. godine u dvanaestom broju, do ožujka 1941. godine tj. zadnjeg (sačuvanog) broja. Životopis objavljen u vidu niza članaka objavljen je postumno kao epitaf pioniru i velikanu ranog pentekostalizma. Rohaček je umro 15. veljače 1939. godine. O njegovoj smrti je objavljena osmrtnica na prvoj strani *Entscheidung* u ožujku 1939. godine, te u sljedećem broju članak „Der Nachruf“ (*Posmrtni govor ili Nekrolog*).

(Arapović, 2003, 62.72).

42 Petera Dautermann.

43 Slovački evangeličani naselili su područje Stare Pazove, Bačke i Srijema u osamnaestom stoljeću. Kasnije je većina evangeličkih Slovaka prešla iz Bačke u Srijem zbog bojazni da se ne pokatoličke (Deutsch, 1970, 17). I danas u Staroj Pazovi postoji Slovačka evangelička crkva.

Rohaček je kao mladić doživio biblijsko obraćenje, nakon čega je postao neumorni navjestitelj evanđelja. Zbog otpora njegove obitelji i verbalnih progona sunarodnjaka svoj je rad usmjeravao prema marginaliziranim skupinama, posebice Romima i alkoholičarima. U njegovom je djelovanju bilo i nadnaravnih manifestacija poput oživljenja smrznutog čovjeka koji je drugi dan trebao na seciranje kod mrtvozornika (br. 2, 1941). Prema sjećanjima Petera i Magdalene Dautermann, objavljenima u knjizi *Njihovim tragom*, Rohaček je bio vjeran svjedok Božje riječi. Išao je po zatvorima, hranio je gladne. "Kad bi se u nekom selu samo reklo: Rohaček baći će doći" djelovalo je kao vatra. Ljudi su željno dolazili na njegove satove proučavanja Biblije" (Arapović, 2003, 64). Kao akviziter biblijskog društva prodavao je Biblije. Bio je aktivist i voditelj antialkoholičarskog udruženja „Plavi križ“, te jedan od duhovnih pokretača lista *Entscheidung*. Zbog svojeg djelovanja među Romima prozvan je i „misionar Roma“. ⁴⁴ Umro je u šezdeset i devetoj godini života.

Dvobroji

U rujnu i listopadu 1939. *Entscheidung* izlazi kao dvobroj (9-10), zbog vojne obaveze urednika (Militärisches Waffendienst). Baumgärtner je na vojnoj službi morao ostati četrdeset dana, pa list nije mogao izaći u rujnu 1939. godine. To je vrijeme njemačkog napada na Poljsku (1. rujna 1939.). Kao odgovor na to, Francuska i Velika Britanija objavljuju rat Njemačkoj. U historiografiji se taj datum uzima kao početak Drugog svjetskog rata. U sljedećem broju, u studenom 1939. godine, redakcija se ispričava zbog dvobroja i navodi da nitko drugi nije mogao preuzeti njegov posao. Taj nam podatak govori o nedostatku kadrova koji su mogli preuzeti posao urednika.

Drugi slučaj dvobroja nalazimo u rujnu i listopadu 1940. godine, jer su u vojnu službu pozvali voditelja tiskare „Tipografia“ iz Vinkovaca. O tome stoji obavijest u dvobroju, na zadnjoj stranici, uz napomenu da zbog toga *Entscheidung* izlazi ovog puta na šest stranica. Sljedeći broj u studenom je kasnio zbog vojne obveze dvaju zaposlenika tiskare. O tome je dana obavijest u broju 11 na drugoj stranici.

Bilo je to vrijeme kada je u Europi rat bio u jeku (okupirana Čehoslovačka, Francuska, zemlje Beneluxa). Kraljevina Jugoslavija je zbog pritisaka pred mogućim vojnim operacijama pokušavala održavati mobilizacijom svoju borbenu spremnost. Događaji iz travnja 1941. godine pokazat će svu slabost političke i vojne snage Kraljevine Jugoslavije.

44 „Zigeunermissionär“, njem.

Promjena imena izdavača

U trećoj godini izlaženja, u broju 4, travnja 1940. godine dolazi do promjene imena izdavača. Na zadnjoj strani se više ne pojavljuje ime Petra Baumgärtnera pod „izdavač“, već se navodi: „Der Verband des Blauen Kreuzes“ (Udruženje plavoga križa). Promjena je rezultat registracije pod kojim je zajednica malokrštenih mogla legalno djelovati u okvirima tadašnje države.

U broju 3. u veljači 1940. godine, pojavljuje se na prvoj stranici objava o „Plavom križu“. U tekstu se objašnjava što je udruženje Plavog križa i koja mu je svrha. U sljedećem broju (prije promjene imena izdavača), na zadnjoj stranici izlazi poziv na svečanost „Plavoga križa“, 24. i 25. ožujka u mjestu Pivnice u Bačkoj. S promjenom imena izdavača sve se rjeđe objavljuju i inicijali imena autora u *Entscheidungu*.

Udruženje Plavi Križ

Udruženje „Plavi križ“ je organizacija osnovana u Ženevi 1877. godine od strane župnika slobodne crkve Louisa Luciena Rochata. Glavni cilj organizacije je oslobađanje od ovisnosti kroz evanđelje. Djelovanje je motivirano sličnim pokretima za oslobađanje od alkoholizma na području Engleske i SAD, koje je u tom vremenu bilo uvelike rašireno. „Plavi križ“ se ubrzo raširio po njemačkom govornom području i prihvatile su ga evangeličke crkve kao dio pastoralnog i humanitarnog djelovanja. Plavi križ se u evangeličkoj crkvi ubrzano razvijao te je 1914. imao preko 11 000 članova u 270 područnih udruženja. Udruženje je nakon dvaju svjetskih ratova doživljavalo krize, ali je uz pomoć crkava koje promiču apstinenciju djelovanje uvijek iznova obnavljano. U suvremenoj Njemačkoj udruženje djeluje u suradnji s državnim zdravstvom na liječenju alkoholizma i drugih oblika ovisnosti.⁴⁵ U Austriji surađuje sa Evandeoskom alijansom.

Udruženje je u Jugoslaviji bilo organizirano kao glavni savez s mjesnim udruženjima, kao i u Njemačkoj i Švicarskoj. Službeno je pred državom bilo registrirano kao „Savez udruženja Plavog Krsta protiv alkohola“ u Vinkovcima, na adresi: Kralja Petra 117.

O odobrenju statuta od strane Savske Banovine⁴⁶ izdana je u trećem broju u ožujku, obavijest o generalnoj skupštini društva održanoj 28. 2. 1939. godine,

45 www.blaues-kreuz.org/cms/front_content.php?idart=21, posjet 19. svibnja 2012.

46 Registracija Plavog Križa nalazi se u Hrvatskom državnom arhivu: „Udruženje Plavi Krst Vinkovci“, SBUC POV.II 1666/1934. Vinkovci i dijelovi Srijema 1939. godine ulaze u sastav novo ustrojene Banovine Hrvatske.

zatim u broju 7 II iz srpnja 1939. godine izlazi obavijest čitateljima.

U *Entscheidungu* u broju 2 iz veljače 1940. godine na prvoj stranici pojavljuje se članak o Plavom križu. U njemu je predstavljeno društvo i svrha njegovog djelovanja, (Etwas vom „Blauen Kreuz“- Was ist und was bezweckt das „Blaue kreuz“). Ciljevi djelovanja bili su izneseni u pet točaka:

1. Kroz živo i istinsko navještanje čistog Evandjelja objaviti da je Isus Krist kroz svoju muku, smrt i uskrsnuće donio oprostjenje svih grijeha i oslobođenje od vlasti svake ovisnosti svakome tko to prisvaja s vjerom.
2. Kroz ozbiljno ukazivanje na važnost i blagoslov potpune uzdržljivosti svih opojnih pića, osobito onima koji su vezani alkoholom.
3. Kroz prosvjeđivanje glede naravi alkohola i njegovog uništavajućeg djelovanja.
4. Kroz zajedničko sudjelovanje svih onih koji su suglasni s temeljnim načelima „Plavog križa“ i Svetoga Pisma, kroz mjesna udruženja.
5. Kroz kućne posjete članova pijancima, robovima grijeha i širenjem prigodne literature.

Na kraju se upućuje poziv svim (kršćanskim) zajednicama i kršćanima, da se priključe radu i djelovanju „Plavoga križa“.

U sljedećem je broju (3. 1940), na zadnjoj stranici objavljen poziv svim članovima „Plavog križa“ i čitateljima *Entscheidunga* i njihovih obitelji na okupljanje na svečanost „Plavog križa“, koja se imala održati 24. i 25. ožujka u mjestu Pivnice, srezu Odžačkom u Bačkoj. Smještaj i prehrana bili su besplatni za članove mjesnih udruženja. O tom događaju nema nikakvog izvješća u kasnijim brojevima *Entscheidunga*.

Financijski problemi

Časopis je očito imao i financijske neprilike što je vidljivo po čestim obavijestima redakcije čitaocima glede plaćanja pretplate. Pozivi su upućeni u sedmom i desetom broju prve godine, a u prvom broju 1940. obavještavaju se na prvoj stranici svi čitatelji koji još nisu platili pretplatu da to što prije učine da list ne bi zastao. Najozbiljniji apel upućen je u jedanaestom broju 1940. godine na četvrtoj stranici gdje se zamoljuju pretplatnici koji duguju pretplatu, da plate zaostatke (neki i dvije godine). Naglašava se i da je poštarina narasla 100% od izlaska lista, a tisak, papir i sve ostalo za 25-50%. Zbog toga je moguće da bi list poskupio, ili bi prestao izlaziti. Redaktor ljubazno upućuje molbu: „da svatko izvrši svoju dužnost“.

Teološke razlike između časopisa *Put spasenja* i *Entscheidung*

Proučavanjem i usporedbom dvaju pentekostnih časopisa izdanih u istom gradu, Vinkovcima⁴⁷, dobiva se jasniji uvid u različitosti tih dvaju naizgled sličnih časopisa. Prema spomenutim izvorima, razlike su prvenstveno bile jezične i teološke. *Put spasenja* vodili su i uređivali velikokršteni Nijemci s pentekostnim iskustvom, koji su željeli izaći iz okvira svoje narodne zajednice i prenijeti poruku južnim Slavenima, posebice Hrvatima, na njihovu jeziku. Među manjim razlikama zamjetne su i tiskarske, uredničke i druge različitosti između dva pentekostna časopisa.

Kako je spomenuto, pentekostne zajednice na području Slavonije i Srijema između dva svjetska rata bile su podijeljene u tri struje. Učenje o krštenju odraslih stiglo je na ta područja tek tridesetih godina, a crkva u Vinkovcima i vinkovačkom Novom Selu gdje su živjeli Matija i Petar Baumgärtner postojala je od 1921. (Jambrek, 2003, 101-104). To znači da su braća Baumgärtner isprva bili članovi iste zajednice do dolaska učenja o „velikom krštenju“. Matija se potom dao krstiti u veljači 1933. (za tu je prigodu bio probijen led na rijeci Bosut).⁴⁸ Nakon toga odlazi na teološku izobrazbu u Danzig.⁴⁹ Po povratku sa školovanja, 1936. godine pokrenuo je s Peterom Dautermannom izdavanje časopisa *Put spasenja*. U svojem dvorištu godinu dana kasnije, u Gundulićevoj 58 u Vinkovcima, sagradio je i molitveni dom za „velikokrštene“ pentekostalce (Arapović, 2003, 170).

Petar Baumgärtner je dakle ostao pristalica „malog“ krštenja, tj. krštenja djece, pa je s braćom Franzom i Peterom Ebli nastavio voditi zajednicu „malokrštenih“ u Vinkovcima (Jambrek, 2003, 105).

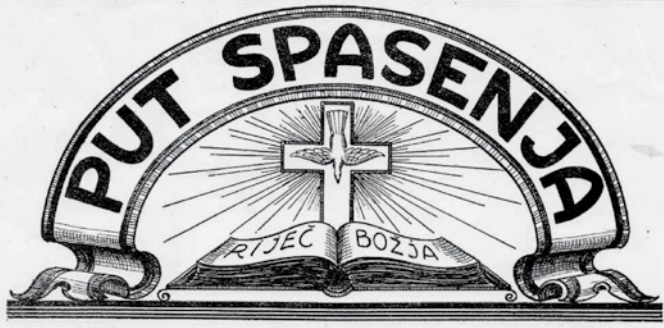
U *Entscheidungu* stoga nema, kao u *Putu spasenja*, izvještaja o krštenjima odraslih na rijekama (*Put spasenja* br 7/1937, str 2 i 3, br 9/1937, str. 2 i 3, itd). Ipak u *Entscheidungu* ne nalazimo nikakvu osudu takve prakse, što upućuje na odnos tolerancije prema „drugoj“ struji. Vjerojatno je tom odnosu pridonosilo krvno srodstvo između braće Baumgärtner. Te su dvije zajednice, i njihova dva časopisa i dva brata urednika gajile odnos uvažavanja, i po svoj prilici svojevrsan dogovor o međusobnoj suradnji.

47 Put života se od lipnja 1939. počeo tiskati u Novom Sadu kamo se Petar Dautermann, jedan od urednika, preselio u rujnu 1938. godine (Arapović, 2003, 76).

48 Jedan od razloga krštenja je bio pragmatične naravi. Naime Matija Baumgärtner se želio oženiti Njemicom Rosinom Jahn, koja je bila krštena kao odrasla osoba i ne bi se udala za njega da se nije krstio kao odrasla osoba (Jambrek, 2003, 304 i Arapović, 2003, 68).

49 Današnji Gdanjsk u Poljskoj.

Poštarina plaćena u gotovom.
God. II. VINKOVCI, Juli 1937. Broj 7.



Izdavač i odgovorni urednik:
Matija Baumgärtner, Vinkovci

Kršćanski mjesečni glasnik

Urednik:
Petar Dautermann, Vinkovci

Put spasenja

Pad u grijeh 1. Moj. 3:4-19.

Riječ Božja nas naučava, da je Gospod Bog nakon stvaranja neba i zemlje i sve što je na nebu i na zemlji najzid je načinio čovjeka po obličju svojem. »I nasadio je vrt u Edenu u kojem je pustio da niknu iz zemlje svakojaka drveta lijepa za gledati i dobra za jelo, a usred vrta je bilo drvo života i drvo znanja dobra i zla, i voda je išla iz Edena, koja je taj vrt natapala« 1. Moj. 2: 8-10.

»I uze Gospodin Bog čovjeka namjesti ga u vrtu Edenskom, da ga radi i čuva. I zaprijeti Gospodin Bog čovjeku govoreći: jedi slobodno sa svakog drveta u vrtu, ali s drveta od znanja dobra i zla s njega ne jedi, jer u koji dan okusiš s njega, umrijet ćeš« 1. Moj. 2:15-17. Gospod Bog je već kod prvog čovjeka tražio poslušnost zato mu je dao u Raju razne udobnosti, kroz čega je On mislio čovjeka zadovoljiti. I ako je bio čovjek po obličju Božjem morao je on svejedno učiti poslušnost. On je morao učiti što je dobro, a što je zlo, zato je Bog dozvolio od svega drveća da jede, ali od drveta spoznaje da ne jede, jer je ono trebalo, služiti za pouku, da čovjek postepeno dobije sposobnost, kroz Božje vodstvo, raspoznavanje, da odbaci zlo, a da izabere dobro, i tako je Bog htjeo da osigura čovjeku vječni život. Životno drvo je Gospod Bog odgojio da ispuni svoj plan i čovjek bi jednog od njega jeo, da je bio poslušan. Ali pokraj svih ljepota i udobnosti što je čovjek u raj u uživao

postao je svome tvorcu neposlušan. Namjesto da je on poslušao naredbu Božju, poslušao je on lukavu zmiju, koja je Sotona, a ona ih je prevarila.

Kroz tu prevaru su oni pali i izgubili su obličje Božje, jer su od zabranjenog ploda jeli, od ploda spoznaje, a ta sposobnost upoznati dobro i zlo, ta je njih tjerala da se od Boga sakriju. Da su oni dali sebi kroz poslušnost ovu sposobnost od Boga, onda bi to bilo sasna drugačije, ali ovako su oni kroz neposlušnost sebi to osvojili, koje znači duhovna smrt i oni su iz vrta izgonjeni. Na ulaz u taj vrt, u Raju je Bog postavio Anđela, koji ga čuva. Smrt znači rastavljen biti od Boga, i svaki čovjek je mrtav u grijehu koji je od Boga rastavljen i ne traži s njim za jednicu imati.

Ljubav Božja je tako velika, koja traži još i danas svakog grješnika, kao i Adama što je tražila. Bog ljubi grješnika samo mrzi grijeh i kažnjava ga. Tako je Bog kaznio Adama i Evu u tom, gdje ih je isterao iz Raja i prokleo je zemlju da raste trnje i korov, i sa mukom da da se od nje hrani do svojega vijeka. Samo su toliko našli pomilovanje da nijesu odmah i tjelesno umrli, nego je Gospod Bog njima ostavio jednu nadu i to: kroz nasljedstvo.

A zmiji koju je Bog prokleo reče: »neprijateljstvo među tebe i žene i između sjemena tvojega i sjemena njezina; ono će ti na

Naslovna stranica časopisa *Put spasenja*. Izvor: Nacionalna sveučilišna knjižnica, Zagreb.

Suradnja i sličnosti

U izvještaju o posveti molitvenog doma u Vinkovcima u studenom 1937. objavljenog u *Putu spasenja* (br 11, 2. i 3. strana), vidljiva je i zajednička fotografija na kojoj su uz goste prisutni i oba brata Baumgärtner sa suprugama. Također, prvi broj *Entscheidung* iz ožujka 1938. godine na trećoj i četvrtoj stranici prenosi

tekst Matije Baumgärtnera na njemačkom jeziku pod nazivom "Entscheidung". Isti taj tekst objavljen je istog mjeseca te godine u *Putu spasenja* na prvoj i drugoj stranici na hrvatskom jeziku pod nazivom „Odluka“. Također iz članaka u časopisima je vidljivo da su te dvije struje djelile iste stavove glede moralnih i društvenih pitanja poput odgoja, obitelji i naglašenog antialkoholizma.

Prema tome, dvije pentekostne struje zastupljene u dva časopisa, slagale su se glede primarnih-spasenjskih doktrina, te nauka o krštenju u Duhu Svetome, a razlikovale se u učenju o krštenju djece i odraslih. Braća urednici su se pri jezičnoj razdjelnici svojih časopisa, mogli poslužiti i biblijskim uzorkom dogovora apostola Petra i Pavla (usp. Gal 2,1-9).

Uređivačke (tehničke) razlike

Ova dva časopisa izlazila su u različitim tiskarama u Vinkovcima. *Entscheidung* u „Tipografiji“, a *Put spasenja* u „Građanskoj tiskari“, te kasnije u „štampariji Farkaš i Dürbeck“ u Novom Sadu. Imali su isti broj stranica (četiri), osim pri izlaženju dvobroja (*Put spasenja* jedan dvobroj, zbog poplave u Novom Sadu u ožujku 1940. godine, a *Entscheidung* dva dvobroja zbog vojnih obaveza). Kvaliteta papira je bila bolja kod *Put spasenja*, koji uz svoje izvještaje s krštenja i konferencija donosi i fotografije, što je u ono vrijeme tehnički zahtjevnije i skuplje. U *Entscheidungu* nije bilo fotografija niti izvještaja s konferencija. Također je i broj suradnika manji u *Entscheidungu*, što govori i o brojčanom stanju dvaju duhovnih pokreta, koje će s vremenom biti sve jasnije, osobito nakon iseljenja Nijemaca iz Jugoslavije. Velikokršteni će činiti bazu buduće rastuće i službeno priznate Kristove pentekostne crkve, dok će malokrštenih s vremenom biti sve manje do današnjeg dana kada postoji samo jedna mala zajednica u Hrvatskoj. Također, izdavači *Put spasenja* imaju znatno veću korespondenciju sa suradnicima u inozemstvu (Švedska, SAD) od onih u *Entscheidungu*.

Teološka kontroverza

Već u prvom broju *Entscheidungu* nailazimo na tekst koji bi današnjem čitatelju mogao biti kontroverzan teološki, ali i povijesno-etički. Riječ je o tekstu pod nazivom *Entscheidung* koji potpisuje Matija Baumgärtner, urednikov brat i jedan od urednika *Put spasenja*. Isti taj tekst izašao je u *Putu spasenja*, br 3, god III) na hrvatskom jeziku. U tekstu pisac tematizira biblijski primjer židovskog naroda posebno glede stihova: „Izaberite danas komu ćete služiti“ iz knjige Jošue (24,15). Napominje kako se ovdje radilo o izabranom narodu, koji se stalno pokazivao tvrdoglavim, sve do konačnog židovskog odbacivanja Isusa kao Mesije. Matija

Baumgärtner citira tekst iz Matejevog evanđelja 27. poglavlja, kada Židovi traže od rimskog upravitelja Pilata smrt Isusa Krista. U trenutku kada Pilat pere ruke, pred svjetinom, u znak vlastite nedužnosti, Židovi su povikali: „Krv njegova neka padne na nas i na našu djecu“ (Mt 27,25). Autor uzima ovaj dio evanđelja kako bi čitatelju predočio sudbinu židovskog naroda koji do danas snosi posljedice svoje tvrdokornosti kao primjera Božjeg prokletstva. Pisac dalje daje sljedeće navode: “O siromašni narod! Oni su u njihovoj sljepoći odbacili Sina Božjeg i svjedočanstvo Duha Svetoga! Zato je gnjev Božji potpuno došao preko ovog naroda“ (U izvornom njemačkom tekstu, kako je objavljen u *Entscheidungu*, ovaj dio teksta ima mnogo precizniji, ali i zastrašujući prizvuk: “*Darum ist auch der Zorn Gottes völlig über dieses Volk gekommen*“. Točniji prijevod ne bi stoga glasio: „preko ovog naroda“, već „nad ili iznad ovog naroda“. Drugim riječima radi se o narodu „nad kojim je prokletstvo“ ili, mogućom jednostavnijom interpretacijom, radi se o „prokletom narodu“.

Takav tekst i navodi mogu se lako proglasiti antisemitskim, osobito stoga jer ih je pisao Nijemac iz luteranske tradicije, 1938. godine. Tada je u Njemačkoj bila na djelu velika mržnja na Židove, koja je kulminirala u tzv. Kristalnoj noći⁵⁰. Crkve u Njemačkoj, osim časnih iznimaka (poput Ispovjedajuće crkve⁵¹), bile su glede progona Židova i spaljivanja sinagoga pasivne, ili su pružale potporu nacističkoj antižidovskoj kampanji. Potrebno je stoga ovaj tekst analizirati i kontekstualizirati zbog mogućih kritika za antisemitizam ovog teksta. Time bi i cijeli časopis *Entscheidung* mogao biti kontroverzan, jer prvi broj najčešće daje pečat ostalim izdanjima u uredničkom tekstualnom i stilističkom smislu.

Odnosi između Židova i kršćana kroz povijest imali su uspona i žalosnih padova. Padovi su uvijek bili uzrokovani od kršćanske strane i očitovali su se kroz mnoga antižidovska stajališta. Ovu temu je predano i detaljno obrađivao Adalbert Rebić, poznati bibličar i predvodnik kršćanskog dijaloga sa židovstvom. U svojem istraživanju pod nazivom „Odnos između Židova i kršćana kroz povijest“, Rebić navodi da su prvi kršćanski antijudaistički stavovi počeli već u trećem stoljeću poslije Krista. Od III. do V. stoljeća mnogi su kršćanski pisci (pretežno obraćenici s poganstva) “prešli s razine teoloških rasprava na razinu često puta vulgarnih uvreda Židova” (Rebić, 2007, 53). On zatim navodi neke od ranokršćanskih otaca, poput Origena, Tertulijana i Bazilija (Velikog) Cezarejskog koji su pisali protiv Židova. Možda je najžešći ranocrkveni protivnik židovstva i Židova bio Ivan Zlatousti (grč. Hrysostomos), koji je otvoreno pisao kako je židovska

50 09. studenog, 1938. godine.

51 „Bekenende Kirche“ ili „Ispovjedajuća crkva“ bila je pokret kršćanskog otpora suradnji Evanđeličke crkve s Nacional socijalizmom u Njemačkoj. Glavni protagonisti tog pokreta bili su Martin Niemöller i Dietrich Boenhoeffer.

sinagoga "utvrda đavolja i skrovište demona". Tvrdio je također da: „Židovski narod snosi posljedice svojih pogrešaka: on je kažnjen, razasut po cijelom svijetu, te su Židovi predani kazni pakla ako se ne obrate" (Rebić, 2007, 57). Mnogo blaže prema Židovima, ali sličnom logikom nastupao je i Aurelije Augustin, jedan od najvećih kršćanskih filozofa.

Križarski ratovi, inkvizicija i slični događaji bacili su dodatnu ljagu na kršćanski odnos prema Židovima kroz povijest. Humanizam, a zatim i reformacija povećala je zanimanje za Židove, hebrejski jezik i rabinizam. Na europskim sveučilištima se uvodi učenje hebrejskog jezika i hebrejske kulture.

Posebno je zanimljiv Lutherov stav prema Židovima. Luther je isprva bio vrlo obazriv prema Židovima. Godine 1523. napisao je spis pod imenom *Da je Isus Krist bio rođeni Židov*.⁵² U njemu je tražio od kršćana više ljubavi i strpljenja prema Židovima. Bio je uvjeren da će Izrael jednog dana priznati Isusa kao Mesiju i obratiti se pravoj vjeri. Smatrao je da je dotadašnje prikazivanje kršćanstva bila „papska poganština“, te kad bi on bio Židov "i kad bih vidio kakve budale uče kršćansku vjeru, radije bih se pretvorio u svinju nego postao kršćaninom" (Wagner, 2003, 164-165).

Nakon što nije dobio očekivanu potporu od Židova u svojoj vjerskoj obnovi, Luther je promijenio stav i odnos prema njima. U spisima⁵³ koje je objavio 1542. i 1543. godine, vrlo se oštro obrušio na Židove te je tražio da "kršćani unište njihove sinagoge, spale njihove molitvenike i Talmud, te sve Židove istjeraju iz zemlje" (Rebić, 2007, 82). Takve netolerantne stavove iskoristio je nacistički režim za svoju antižidovsku kampanju četiri stotine godina kasnije.

Ipak takav stav nisu djelili drugi reformatori poput Philippa Melanchthona, Martina Butzera i Jeana Calvina. Osobito zalaganje za Židove iskazivali su pijetisti,⁵⁴ pripadnici duhovnog pokreta obnove u Evangeličkoj crkvi. Oni su se zalagali za Židove i isticali potrebu tolerancije prema svakom pojedinom Židovu. Trudili su se da shvate židovske prigovore prema kršćanstvu, te su željeli bolje upoznati židovstvo. U Halleu u Njemačkoj je bio utemeljen i *Institutum Judaicum*, u svrhu boljeg upoznavanja židovstva i kršćanskog djelovanja prema njima. Pijetizam je kasnije snažno utjecao na metodizam, koji je opet utjecao na svjetski pentekostalizam.

Kako su prvi njemački pentekostanci došli iz pijetističke tradicije (Jambrek 2003, 100), za pretpostaviti je da su dijelili slične snošljive stavove prema Židovima. Također, njemački pentekostanci su bili pacifisti i apolitični u svojem ranom djelovanju (Arapović, 2003, 80). A da su na bilo koji način podržavali rasnu ne-

52 Martin Luther: *Daß Jesus Christus ein geborener Jude sei*, 1523. god.

53 Martin Luther: *Von den Juden und ihren Lügen...*, 1542-43.

54 Od lat. *pietas*: pobožnost.

snošljivost ili vjersku netoleranciju, ne bi poslije rata dobili osječku sinagogu u najam od strane židovske općine. Prema biografiji Ilije Podrugovića, jednog od poslijeratnih voditelja pentekostne crkve u Osijeku, Židovi su prema pentekostalcima gajili "veliko poštovanje, držeći nas za narod Božji⁵⁵ i mnogo su nam izlazili u susret" (Arapović, 2003, 127). Danas je Evandeoska pentekostna crkva jedina vjerska zajednica koja je osim židovskih zajednica u vlasništvu bivših sinagoga u Hrvatskoj. EPC održava svoja bogoslužja u (bivšim) sinagogama u Osijeku i Daruvaru.⁵⁶ Prigodom stogodišnjice izgradnje osječke sinagoge, održan je u 17. 11. 2002. u EPC „Radosna vijest“ u Osijeku svečani koncert. Prigodnu riječ održali su pastor crkve Damir Špoljarić i predsjednik židovske općine Darko Fischer (Arapović, 2003, 235). Prema tome, svaki argument usmjeren na antisemitizam njemačkih vjernika pentekostalaca teško je prihvatljiv.

Konačni protuargument dobivamo i na kraju samoga teksta u kojem autor okreće fokus sa Židova na samog čitatelja. On postavlja izravno pitanje: "Izaberi danas. Taj poziv dopire i do tvog srca dragi čitaoče. ... smrću prestaje svaka odluka o tom pitanju ... stoga odluči danas!"

Članak, prema tome, povlači hermeneutičku paralelu s biblijskim događajima vezanima uz izraelski narod, ali i neizravno na židovsko pitanje koje je u vrijeme pisanja teksta bilo aktualno. Događaji u Njemačkoj mogli su utjecati na dojam i interpretaciju teksta, ali u konačnici tekst nije antižidovski, već prvenstveno evangelizacijski. U kasnijim člancima se urednici i novinari koriste drugim primjerima iz izraelske povjesti da bi prenijeli važne kršćanske vjerske istine čitateljima.

Koliko je i danas ova prvenstveno teološka tema osjetljiva, govori i to da je 2003-2004. godine prije prikazivanja filma o Isusu Kristu „Pasija“, redatelja Mela Gibsona zbog negodovanja židovskih zajednica iz filma izuzet dio iz Matejevog evanđelja (27,25).

Duhovni uzori

U listu se spominju i citiraju pojedini velikani kršćanske vjere. Njihove se izreke, životopisi i svjedočanstva prenose kao poticajni primjer za čitateljstvo. Među velikanima su Martin Luther, Sadu Sunhar Singh i Charles Spurgeon.

Martin Luther (1483-1546), teolog, bibličar i reformator smatra se i osnivačem protestantizma. Kao profesor teologije u Wittenbergu u Njemačkoj, reagirao je na zloupotrebe u tadašnjoj Crkvi. Sastavio je devedeset i pet teza o naravi i upo-

55 A time i vodeće među njima poput Petra Dautermanna.

56 <http://www.croatian-jewish-network.com/?q=hr/node/30>, posjeta 02. svibnja 2012.

trebi oprosta i ubrzo je postao poznat u cijeloj Njemačkoj i Europi. Bio je predvodnik otpora Nijemaca protiv ucjena Rimske kurije. Nakon neuspjelih rasprava koje su se vodile između rimokatoličkih teologa i Luthera, dolazi do odvajanja koje je rezultiralo podjelom Nijemaca na rimokatoličke i evangeličke kršćane, što traje do danas. Martin Luther je za evangeličke, a tako i za urednike *Entscheidungsa* samorazumljiv duhovni uzor, te ga izravno ne citiraju mnogo. Iako su pentekostalci prekinuli s liturgijskom tradicijom luteranstva, to nisu učinili s teološkom tradicijom. Naprotiv, nastavili su duhovno graditi na „starim“ temeljima, ali su zbog otpora unutar službene crkve morali djelovati eklezijalno autonomno.

Sadu Sunhar Singh (1889-1929) porijeklom Sikh s područja Himalaje, obratio se na kršćanstvo u šesnaestoj godini djelovanjem kršćanskih misionara. Usprkos progonstvima uspio je pronijeti Evanđelje mnogim hinduskim i muslimanskim područjima Indije. Bio je zaređen za anglikanskog svećenika, živio je asketski te je primjenjivao metodu inkulturizacije kršćanske poruke u indijski kontekst. Ponekad je njegovo djelovanje bilo popraćeno i čudesima, o čemu se govori u *Entscheidungu*. Singhovo djelovanje postalo je poznato u Europi prilikom njegovih posjeta Europi nakon Prvog svjetskog rata (zvali su ga i „apostolom Istoka“). Tada su kršćani svih pozadina, tražeći duhovnu svježinu i Božje djelovanje, željeli ga upoznati i njegovo kršćansko služenje, te su tako i pripadnici njemačkog duhovnog pokreta u Jugoslaviji došli u doticaj sa Sadu Sunhar Singhovim radom. Već se u prvom broju 1938. pod naslovom „Die Bibel“ (Biblija), prepričava događaj iz Sadhuovog života. Prilikom jednog putovanja vlakom i propovijedanja, Sadhu je naišao na otpor nekog „neprijatelja kršćanstva“. Taj je uzeo primjerak Ivanovog evanđelja od Sadhua, pročitao malo, razderao ga i bacio kroz prozor vlaka. Nakon dvije godine Sadhu je saznao da je tom prilikom pored pruge prolazio čovjek nazvan „tragačem za istinom“. On je dugo godina tražio istinu u hinduizmu i nije bio zadovoljan objašnjenjem koje hinduizam naučava glede života poslije smrti (seoba duša, njem. Sellenwanderug). Taj je naišao na listove evanđelja razasute pored tračnica. Počeo je čitati o vječnom životu i „kruhu života“ koji je Isus. Nakon što je odlučio kupiti cijeli Novi zavjet, postao je kršćaninom i sada (tj. 1938), propovijeda u područjima srednje Indije. Članak o Sadhu Sundhar Singhu nalazimo još u br. 4. iz 1938. pod nazivom „Der Sadhu und Christus“ (Sadhu i Krist). U broju 3. iz 1938. citiran je Singh u članku „Richtiges Beten“. Singh je bio omiljen i kod uredništva *Puti spasenja*, što je još jedan dokaz sličnosti dvaju pokreta i časopisa.

Charles Spurgeon (1834-1892) bio je britanski baptistički propovjednik (reformirani baptist)⁵⁷. Smatra se i „princem propovjednika“ zbog izrazitih govorničkih sposobnosti. Na njegove propovijedi u „Metropolitan Tabernacle“ u

57 Ili „partikularni baptisti“ imaju temelje u kalvinističkom nauku o Bogu, čovjeku i spasenju.

Londonu dolazilo je slušateljstvo od nekoliko tisuća ljudi. Autor je mnogih povijesti, knjiga, izreka i komentara. Osnivač je sirotišta i pastorskog učilišta, a njegov je utjecaj na sve kršćanske denominacije vidljiv i danas. Koliki je Spurgeonov utjecaj bio i na njemačke pentekostalce u Jugoslaviji 1938. godine pokazuje i objavljivanje članka: „Sogenannte Christen“, koji opisuje događaj iz Spurgeonovog života (*Entscheidung*, br 6. I godina⁵⁸).

U *Entscheidungu* su spomenuta još i mnoga druga svjedočanstva iz života duhovnih velikana poput Georgea Mullera (Br. 1. III.) ili časnika „Vojske spasa“ Brenglea, te mnogih neimenovanih župnika⁵⁹ misionara i vjernika. Svi navedeni primjeri i duhovni uzori pokazuju evanđeosku⁶⁰ otvorenost *Entscheidungu* za duhovna zbivanja, u drugim kršćanskim denominacijama i zemljama, a evanđeoskom i interdenominacijskom otvorenosti učinkovito se izbjegava duhovni ekskluzivizam koji je česta pojava u novim duhovnim (kršćanskim) pokretima.

Tematski brojevi

Entscheidung je imao i svoje tematske brojeve. Oni su uglavnom bili vezani za kršćanske blagdane i za problem alkoholizma.

Blagdani koji su tematski obrađeni tradicionalno su kršćanski – Božić, Uskrs te blagdan Duhova (Pfingsten).⁶¹ Duhovi su bili posebno naglašeni zbog pentekostne nauke koja naglašava djelovanje Duha Svetoga u životu Crkve i pojedinca.

Uskrs i vazmeni period - br. 2. I – nepotpisana pjesma „Das Kreuz“ - (Križ), i članak „Was soll ich denn mit Jesus machen?“ (Što da učinim s Isusom?) s potpisom B.- najvjerojatnije Baumgärtner. Sljedeće godine (1939) izlaze dva broja s temom Uskrsa. U broju 3. II. izlazi članak „Jesus die Auferstehung und das Leben“ (Isus, uskrsnuće i život), i br. 4. II, „Auferstehung und ewiges leben“ (Uskrsnuće i vječni život), oba članka je potpisao Isidor Hehn. U ožujku 1940. br. 3. III. izlazi na prvoj strani nepotpisana pjesma: „Die drei kreuze“ (Tri križa), te nepotpisan

58 *Put spasenja*.

59 Pfarrer, najvjerojatnije se misli na evangeličkog župnika.

60 Evanđeoski pokret je suvremeni pokret nastao u doba obnove u 18. stoljeću. Bio je pokretačka snaga u svim crkvama. Početkom 20. stoljeća evanđeoski pokret je bio u krizi suočen izazovima prirodnih znanosti, humanističkim filozofijama i dva svjetska rata. Dva velika izazova evanđeoskom kršćanstvu je i liberalna teologija i fundamentalizam. Nakon Drugog svjetskog rata dolazi do novog širenja evanđeoskog kršćanstva na globalnoj razini (Collins, Price, 2000, 222).

61 Blagdan Duhova (Pfingsten) se naglašenije slavi na njemačkom govornom području. Duhovska nedjelja i ponedjeljak su u Njemačkoj neradni dani.

članak „Ans Kreuz geheftet“ (Pribijen na križ). Bez imena autora je i „Johann und Jesus starben für mich“ (Ivan i Isus su umrli za mene), potresno svjedočanstvo mornara kojemu je kršćanski kolega Ivan (Johann) dao svoje mjesto na čamcu za spašavanje. Zadnji postojeći broj iz ožujka 1941. donosi nepotpisani članak „Das rettende Kreuz“ (Spašavajući križ), koji je također prigodni tematski, iako može biti i općeniti.

Božić i Advent - br.10. I, donosi pjesmu „Das ewige Licht“ (Vječno svjetlo), potpisanu sa H. E., članak „Gott geoffenbart im Fleisch“ (Bog objavljen u tijelu), autora V., te pjesma „Gottesliebe“ (Božja ljubav) od Isidora Hehna. Sljedeće godine (1939), u br 12. II, na prvoj je strani objavljena pjesma Isidora Hehna „Heiliger Advent“ (Sveto Došašće). Slijedi članak „Weinachten“ (Božić) od istog autora. Ostali članci su općeniti. Sljedeći adventski broj 12. III (1940), sadrži na prvoj strani nepotpisanu pjesmu „Wundersame Nacht“ (Čudesna noć), zatim dva nepotpisana članka „Adventsgedanken“ (Misli o Došašću) i „Das Weihnachtsfest“ (Božićna proslava) te članak „Eine Herlichkeit voller Gnade und Wahrheit“ (Slava puna milosti i istine) potpisan s M.

Novogodišnji brojevi su i prvi u izdavačkoj godini. Sadrže prigodnu riječ redakcije sa dobrim željama i blagoslovom za nadolazeću godinu. To su brojevi i naslovi: 1. II, pjesma Isidora Hehna „Im Neujahr und ewig Sein“ (U Novoj godini i u vječnosti njegov(i)), te članak istog autora: „Ein Geleitwort zum Neuen Jahr“ (Prigodna novogodišnja poruka). Sljedeće Nove godine 1940. u broju 1. III, izlazi prigodna poruka redakcije „An die liebe Leser“ (Dragim čitateljima), s osvrtom na proteklu godinu i ohrabrenjem za nadolazeću.

U siječnju 1941. (tiskarska greška na broju piše Jäner 1940. umjesto 1941), izlazi nepotpisana pjesma „Die Losung für 1941.“ (Rješenje za 1941.), nepotpisani članak „An der Jahreswende“ (Pri promjeni godine), te članak potpisan s K. pod naslovom „Neujahrsbotschaft“ (Novogodišnja poruka).

Duhovi (Pentekost, Pedesetnica) slave se pedeset dana nakon blagdana Uskrsa i tematski se obrađuje s osobitim naglaskom. Broj 4. I. iz lipnja 1938. donosi na prvoj stranici nepotpisanu pjesmu „Der Heilige Geist kehrt ein“ (Duh Sveti ulazi), te članak Petera Baumgärtnera „Pfungsten wie zur Apostelzeit“ (Duhovi kao u doba apostola). Sljedeći pentekost (1939) u broju 5. II, pojavljuje se pjesma „Gott selbst ist da!“ (Sam Bog je ovdje!). Na temu Djela apostolskih 2. poglavlja, koju potpisuje K. iza pjesme nalazi se nepotpisani članak „Pfungsten“ (Duhovi) i na trećoj stranici članak „Zwischen Himmelfahrt Christi und dem Pfungstereignis“ (Između Kristovog uzlaska na nebo i događaja na Duhove), koji potpisuje M. Posljednji duhovski broj je izašao u svibnju 1940. (5. III). U njemu se nalaze nepotpisani naslovi „Himmelfahrt oder Höllenfahrt? (Put za nebo ili put za pakao?), a na kraju je uključena i pjesma u kojoj se opisuje krštenje u „Duhu i vatri“, te članak pod naslovom „Pfungsten“ (Duhovi).

Također je vidljivo da se u časopisu obrađivala i tema majčinstva u periodu obilježavanja Majčinog dana (druga nedjelja u svibnju). Iako se eksplicitno ne spominje Majčin dan, brojevi iz travnja i lipnja 1940. donose članke vezane za tu temu. Članak iz travnja nosi naslov „Noch grösser als Mutterliebe“ (Još veća ljubav od majčine), te iz lipnja (6. III), naslov: „Der Mutter Wunsch“ (Majčina želja). Za pretpostaviti je da u svibanjskom broju nije bila obrađivana tema Majčinog dana, jer su u svibnju također Duhovi, koji su obrađivani s posebnim naglaskom.

Alkoholizam i oslobođenje od njega tematski je obrađivano kroz cijeli niz članaka tokom vremena izlaska *Entscheidung*a. Iznimno se tematski obrađuje u br. 6. II. iz lipnja 1939. godine. Naslovi članaka u tom broju su: „Ein Wort von der Freiheit“ (Riječ o slobodi“), „Ein feind der Menschheit heisst Alkohol“ (Neprijatelj čovječanstva zove se alkohol), „Jesus ist stärker als die Gebundenheit an Alkohol“ (Isus je snažniji od vezanosti alkoholom). Spomenuti članci govore o teškim duševnim, i zdravstvenim posljedicama koje alkoholizam ostavlja na čovjeka, te o oslobođenju od alkoholizma kroz živu vjeru u Isusa, što je potvrđeno nizom konkretnih životnih svjedočanstava objavljivanih u časopisu.

Izvjешća i tematski članci

U *Entscheidung*u se pojavljuju i razni izvješćaji i članci iz drugih duhovnih časopisa koji obrađuju određenu temu, događaj ili podatak. To govori kako su urednici pratili međunarodne časopise i duhovna zbivanja u svijetu. U svrhu tematike koje opisuju, urednici koriste objavljene statistike, događaje i osobna svjedočanstva. Ti članci nisu pisani znanstveno- teološki, ali svojim jednostavnim i argumentiranim pristupom daju odgovore na tadašnje izazove i društvene teme. Mnoge od tih tema su aktualne i danas.

Statistički podaci

U broju 9. I. iz studenog 1938. godine izlazi članak „Bedenkliche Zahlen“ (Brojke za promišljanje), u kojem se prenose podaci iz neimenovanih američkih novina, koje prenose podatke iz *Pentekostnog glasnika* objavljenog nekoliko godina prije. U članku se iznose zabrinjavajući podaci glede stanja mladeži u Americi. Podaci obrađuju povezanost religioznog odgoja s društvom. Istraživanje je rađeno među protestantima, katolicima i Židovima u SAD-u. Prema ukupnom istraživanju pokazalo se da u SAD-u od desetoro djece i mladih ljudi, njih sedmero nije dotaknuto religioznim utjecajem ili crkvom. U članku se postavlja pitanje: „Koliko dugo može jedna nacija opstojati, u kojoj mladež raste u tolikom neznanju glede pobožnosti?“ Autor (Voget) analizira američku odvojenost crkve i države i našu (njemačku) povezanost crkve i države. Autor tvrdi da se u Americi

crkvena bit (poruka) može širiti bez ograničenja. Ideja slobode nategnuta je do povijesnih razmjera. Kod nas (Njemačka) je povezanost crkve i društva dovela do napetih odnosa između istine i crkvenog poretka. Oba primjera promašuju Božju misao koja je kombinacija potpune slobode i potpunog reda. Takav balans moguće je uspostaviti samo s Božjim Duhom i duhovnim službama (Amt, tj. institucijama).

Statistike se navode i u tematskom broju o alkoholizmu (6. II, lipanj 1939.). Tu stoje podaci o potrošnji novca za alkohol. Ovdje se otkrivao podatak od tri milijarde njemačkih maraka koliko se u Njemačkoj daje godišnje za vino, pivo i žestoka pića. Statistike se još spominju u br. 5. II, u naslovu „Wächst Gras drüber?“ (Raste li trava preko?).

Međureligijske teme

U broju 9. I. na trećoj strani prenosi se izvješće iz novina: „Ein Botschafter des kommenden Königs“ (br. 7 iz srpnja 1938. godine). U članku pod naslovom „Zum nachdenken“ (Za razmisliti) govori se o izvještaju francuske misije iz područja Palestine, Alžira, Maroka i srednje Afrike. Misionar de Perrot, navodi sljedeću činjenicu iz njegovih susreta s Arapima: „Arapci očekuju ponovni Kristov dolazak!“ Prema njegovom istraživanju i razgovorima sa muslimanskim vođama u Omarovoj džamiji u Jeruzalemu, te u sjevernoj Africi, muslimani osobito cijene „Sidn Aisu“, tj. Isusa. Oni navode da je on „veliki prorok koji će kada (uskoro) ponovno doći biti gospodar svijeta“, te da je „Bog nakon smrti probudio proroka Muhameda, a na kraju će dana Isus ponovo doći, te će Muhamed onda nestati.“ Sve ovo muslimanski učitelji otvoreno govore narodu i vjeruju da će se to ostvariti u sljedećih deset godina. Također je dobio uvjerenja triju svećenika⁶² iz džamije (Priester der Moschee) kako će „kada Sidn Aisa ponovno doći učiniti sve muhamedance (muslimane) kršćanima“, te: „on sada priča sa Bogom, ali kad se vrati on će biti Bog“. Također je navedeno kako se to propovijeda „svaki dan tijekom Ramazana“. Autor na kraju navodi kako je to pokazatelj vremena koji vrijedi razmotriti. U današnje vrijeme kada se iznova u kršćanskim krugovima aktualizira komparacija islama i kršćanstva ovaj tekst može biti koristan doprinos. Ipak, teološkim i povijesnim istraživanjima može se brzo uočiti bitna razlika između Isusa kojeg opisuje Kuran i Isusa iz Nazareta kako ga opisuje Novi zavjet (Ellul, 2007, 12), te hebrejske Biblije (TNK).

Političko-vjerske teme

U časopisu se pojavljuju i teme iz političkog života nekih vladara, ali ne u svrhu političke analize, već isključivo povezane s vjerskom porukom časopisa.

62 Vjerojatno imama.

Tako se u dvobroju 9-10. II. pojavljuje članak „Wie kommt es?“ (Kako je došlo do toga?), koji obrađuje događaj iz života austrijskog nadvojvode Maksimilijana, koji je bio i car Meksika, prije svog tragičnog svršetka. U svome dnevniku Maksimilijan spominje događaj s broda prilikom umiranja jednoga mornara. Mornar je osjećao da mu je smrt blizu i pun straha tražio je da netko bude uz njega i moli. Ali nitko od časnika i od posade nije bio u stanju moliti s njim. Nadvojvoda je osobno pristupio umirućem, ali nije nalazio riječi. Tada je netko donio molitvenik koji im je donekle pomogao pri odlasku mornarove duše u vječnost. Maksimilijan se u dnevniku pita: „Kako je došlo do toga? (Wie kommt es?), da mi, ljudi ovog vremena koji inače znamo i razumijemo sve, ne znamo i ne razumijemo više moliti. Riječi koje inače izgovaramo bez muke, kao da presuše u našem srcu i ustima kad ih trebamo izgovoriti Bogu?“ Autor nadalje na tom pitanju „Wie kommt es?“, gradi ostatak članka i zaključuje da „onaj koji već sada moli iz srca, a ne mehanički iz molitvenika, neće ni na samrtnoj postelji imati problema s molitvom“.

Ateizam i kršćanstvo

Urednici *Entscheidung*a su znalački unosili tematske članke u časopis, te su u njega uvrstili i temu ateizma. U svrhu toga donose dva članka: „Das Sündenbekenntnis“ (Spoznaja grijeha) u br. 2. II, 1939. i „Ein Gottesleugner“ (Nijekatelj Boga) u br. 9-10, II, 1939. Prvi je svjedočanstvo jednog anarhista koji je pokušao atentat na cara Wilhelma I. i druge njemačke grofove. On je prihvatio vjeru kad je teško obolio. U svjedočanstvu govori jednoj kršćanki koja ga je posjećivala, kako je činio mnogo zla i kako je odvlačio ljude od vjere u Boga. Spoznavši svoje grijeha i Božju milost, obratio se i „došao ka živom vjeri i do blagoslovljenog kraja“.

Drugi članak govori o poricatelju Boga (Gottesleugner), imena J. V., koji je godinama putovao i držao predavanja o ateizmu. Jednom prilikom je u dvorani jednog gradića držao predavanje u kojem je nijekao Boga i hvalio se kako mu je dobro u životu iako ne vjeruje u Boga. Upitao je nazočne: „Ako bi Bog zaista postojao, zar On ne bi onda na bilo koji način pokazao nezadovoljstvo s mojim predavanjima?“ Tada je javno istupio jedan seljak i progovorio. Govorio je o svom psu koji mnogo laje, čak i na mjesec.

I što čini mjesec? On odlazi sa svojim sjajem i ponovno se vraća da svjetli u svojem sjaju bez ikakvog obraćanja pažnje na lajanje jednog stvorenja. Jednako tako i ovaj govornik: kao što moj pas laje na mjesec, on laje na Svemogućega. I što čini Bog? On daje da njegovo sunce izlazi i nad pravednima i nepravednima. Strpljiv je jer ima cijelu vječnost pred sobom, ali dolazi dan kada će zatražiti račun od svakog čovjeka (Menschenkind - djeteta čovjekovog). Tako to stoji u Svetom Pismu.

Te jednostavne riječi uvjerile su slušateljstvo, ali su se duboko dojmile i samog govornika. V. je spoznao svoju zabludu i ponizio se pred Bogom i postao pro-

povjednikom Evandjelja. Reкао je: „Ako je Bog imao toliko dugo strpljivosti sa mnom, to nije odraz njegove slabosti, već je to mnogo više posljedica njegove milosti i dugog trpljenja.“

Religija ili vjera?

Spomenuto je u ovom radu da su urednici *Entscheidungu* gledali na svoj vjerski pokret kao obnoviteljski crkveni pokret. Zbog toga su kritički željeli razdvojiti pojam religije od vjere. Religija je prema *Entscheidungu* čisto formalno i deklarativno vjersko izražavanje pojedinca i raznih skupina. Vjera naprotiv polazi prvenstveno od živog osobnog odnosa s Bogom i ona mora biti vidljiva u praksi svakodnevnog življenja. U broju 4. II. iz travnja 1939. godine izašao je članak „Religion oder Glaube“ koji je napisao Isidor Hehn. U članku se prenosi izvještaj s jednog prigodnog okupljanja na temu „Religija ili vjera?“ Propovjednik koji je vodio sastanak rekao je: „Đavao nema ništa protiv toga da su ljudi religiozni, dokle god nisu u živom vjerskom odnosu sa spasiteljem Gospodinom Kristom: vika pobožnog i religioznog svijeta zvuči jako zavodljivo, te daje dojam da religija može spasiti one koji su u opasnosti.“ Autor navodi da vrijedi: *ni katolička, ni evangelička, ni reformirana već samo - živa vjera*. Dalje je propovjednik navodio biblijske primjere Kanaanke i rimskog stotnika, čija je vjera pohvaljena od Isusa, za razliku od religioznih Židova toga doba koji u stvari nisu vjerovali. Zaključno je rekao: „vjera, a ne religija je ona koja pobjeđuje svijet“. Autor članka tada tipično propovjedničkim stilom postavlja pitanje: „Dragi čitatelju, kako stoji s tobom? Imaš li i ti samo religiju, a ne živ odnos s Isusom?“, te nastavlja citirati biblijske primjere žive vjere iz poslanice Hebrejima jedanaesto poglavlje. Na kraju, završava sa molitvenom željom da „nam Gospodin dadne takvu vjeru kojom će se ostvariti sva Božja obećanja u nama.“

U *Entscheidungu* se pojavljuju i druge aktualnosti tog vremena koje se obrađuju u svjetlu Biblije. Tako se obrađuju teme poput problema psovke, br. 1. I, 1938. („Du solst nicht fluchen“ (Nemoj psovati (huliti))). Zatim tematika pomodarstva (ženskog oblačenja) u broju 1. III. (1940), koja se obrađuje kroz pjesmicu s naslovom „Frau Mode“ (Gospođa Moda). Pjesnički izričaj i duhovna poezija se često u časopisu koriste za prenošenje duhovnih poruka. To je tipično za vrijeme u kojem je izlazio *Entscheidung*, a pjesme sadrže i mnogo rime poput pjesme „Frau Mode“. U njemačkom govoru to ima posebnu uvjerljivost, dok bi s prevodjenjem na hrvatski pjesmica izgubila stil i snagu poruke.

Zaključak

U radu je istražen dio izdavačke djelatnosti prvih pentekostalaca u Hrvatskoj te naznačen doprinos pentekostnom pokretu njemačke nacionalne manjine u Hr-

vatskoj, tzv. Folksdojčera. Njihovo kulturno i gospodarsko djelovanje ostavilo je neizbrisivi trag na hrvatskim područjima, do današnjih dana, unatoč činjenici da su nakon Drugog svjetskog rata gotovo nestali s tih prostora. *Entscheidung* je dokument vremena koji svjedoči u prilog povijesnoj i duhovnoj opstojnosti Nijemaca na našim prostorima.

Teme koje je obrađivao *Entscheidung* obrađuju samu srž pentekostnog nauka te njegove praktične primjene u svakodnevnom životu. Osobito je naglašena dimenzija duhovnog iskustva, a zamjetna je i moralna strogost koja se potiče u vjernikovom i crkvenom životu, što je i danas odlika konzervativnih pentekostalaca. Neki članci su izrazito poticajni za duhovno buđenje i pozivaju na povratak „dobroj staroj školi“ molitve, posvećenja i evangelizacije. Izbor tema u časopisu ukazuje na njihovu aktualnost i svezremenost. Iz časopisa je očito da izdavači nisu bili ograničeni na vlastitu doktrinu i crkvu, već su pokazivali izrazitu evanđeosku otvorenost, što je vidljivo po duhovnim uzorima koje citiraju i po praćenju duhovnih zbivanja u svijetu. U časopisu je vidljiva želja urednika za što kvalitetnijim i raznovrsnijim odabirom tema, pa se u *Entscheidungu* često pojavljuju članci iz svjetskih časopisa koji su imali veće mogućnosti za praćenje aktualnosti u svijetu. U tekstovima se pojavljuju statistički podaci, te se otvaraju teme poput dijaloga s ateistima te međureligijske teme, što pokazuje širinu koju su urednici htjeli zahvatiti svojim istraživanjima i koju su zatim željeli približiti svojim čitateljima u svrhu njihove duhovne edukacije.

Veliki dio rada zauzela je teološka kontroverza u prvom broju, u članku „*Entscheidung*“ koji je također izašao u *Putu spasenja*. Zbog osjetljivosti teme (odnos kršćana i Židova), te mogućih prigovora za antisemitizam spisatelja, pojavila se potreba za dubljom analizom povijesne pozadine i teološke misli koja se u članku pojavljuje. Danas je odnos kršćana i Židova mnogo bolji nego prije Drugog svjetskog rata ili nakon uspostave države Izrael, osobito među evanđeoskim kršćanima.

Iz istraživanja *Entscheidungu* jasno se može zaključiti kako je izdavanje časopisa imalo tri cilja. Prvi cilj bila je evangelizacija, tj. širenje poruke evanđelja s naglaskom na pentekostnu nauku o krštenju u Duhu Svetome. Drugi cilj bila je duhovna izgradnja samih vjernika, a treći okupljanje čitatelja i organiziranje vjernika u zajednice koje su bile registrirane kao Plavi križ - udruženje za borbu protiv alkoholizma.

Znakovit je trud i zalaganje prvih pentekostalaca kasnih tridesetih godina prošlog stoljeća. Oni su uspjeli tiskati čak dva mjesečnika istovremeno, dok današnji jedini pentekostni časopis izlazi povremeno, kvartalno ili polugodišnje, unatoč činjenici da živimo u vrijeme tehnološkog i informacijskog napretka.

U istraživanjima sam naišao na niz podataka i rezultata o djelovanju pentekostnog pokreta prije Drugog svjetskog rata. Vjernici i crkve uspješno su se nosili

s nevoljnošću državnih vlasti da ih priznaju te neprihvaćanjem službeno priznate Evangeličke crkve. Prihvatili su takvu realnost i registrirali se kao građanska udruga za borbu protiv alkoholizma.

Postojeće razlike među pentekostalcima u samim začecima pokreta u Hrvatskoj, vidljive su pri uspoređivanju dvaju sličnih časopisa *Put a spasenja* i *Entscheidung* koji su izlazili gotovo istovremeno u Vinkovcima. *Entscheidung* je bio usredotočen na njemačko stanovništvo s naukom o krštenju male djece, dok su urednici *Put a spasenja*, imali mnogo širu viziju širenja evanđelja među svim narodnostima u kojima je hrvatski jezik bio u uporabi, što se pokazalo presudnim u dramatičnim povijesnim okolnostima koje su slijedile. Očito je da su urednici *Put a spasenja* imali veću vjerničku bazu i financijsku podršku, a imali su i dobre odnose s drugim kršćanskim zajednicama, poput Nazarena, što je vidljivo u proučavanju *Put a spasenja*. U *Entscheidungu* se pojavljuju izvješća iz vjerskih zajednica u svijetu, ali se ne napominju eksplicitno.

U časopisu ima mnogo duhovne poezije, što je u to vrijeme bilo uobičajeno, a danas je gotovo nestala u evanđeosko-pentekostnim krugovima, najvjerojatnije zato što ju je zamijenila kršćanska glazba, koja je danas lako dostupna i koja je snažan medij evanđeoskih duhovnih poruka.

Razumijevajući nepovoljan kontekst u kojem je časopis izlazio, zamjetljiva je visoka razina motivacije, upornosti i discipline koja je stajala iza projekta izdavanja *Entscheidunga*, što je uvelike odlika njemačke radne etike.

Djelo Petera Baumgärtnera i suradnika časopisa *Entscheidung* ima mnogo dulji opseg od ograničenosti s kojima se u svojem vremenu suočavao. To su bila vremena borbi s vjerskim predrasudama, jezične prepreke i nedostataka financija. Nažalost, zbog izbijanja rata, časopis je nakon kratkog vremena prestao izlaziti. Ipak poruka i djelo izdavača pokazuje veliku sposobnost preživljavanja i demonstrira svoju moć i danas. Ta činjenica potvrđuje biblijsku istinu da evanđelje nije ljudska stvar, već *sila Božja za spasenje svakome koji vjeruje* (Rim 1,16).

Literatura

- Arapović, Borislav (2003). *Njihovim tragom*, Osijek: Izvori.
- Barracough, Geoffrey ur. (1986). *The Times-Atlas svjetske povijesti, dopunjeno izdanje za Jugoslaviju*, Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Baumgärtner Peter (1938-1941). *Entscheidung- für Christus und Sein Wort*, Vinkovci: Tipografija.
- Boisset, Jean (1999). *Protestantizam*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Bonhoeffer, Dietrich (1993). *Otpor i predanje*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Dautermann Peter, Matija Baumgärtner (1936-1941). *Put a spasenja-kršćanski*

- mjesečni glasnik*, Vinkovci, Novi Sad: Građanska tiskara, štamparija Farkaš i Dürbeck.
- Deutsch, Vladimir (1970). *Pax-glasilo Evangeličke općine u Zagrebu*, Zagreb: Birotehnika.
- Ellul Jacques, (2007). *Islam i Judeokršćanstvo*, Zagreb, Antibarbarus.
- Geiger Vladimir (1997). *Nestanak Folksdojčera*, Zagreb: Nova stvarnost.
- Havel, Boris (2012). *Povijest u Bibliji, tradicionalnom kršćanstvu i karizmatičko-pentekostalnim zajednicama*. Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja. (10) 1: 19-42.
- Jambrek, Stanko (1999). *Hrvatski protestantski pokret XVI. i XVII. stoljeća*, Zatrešić: Matica hrvatska.
- Jambrek, Stanko (2003). *Crkve reformacijske baštine u Hrvatskoj*, Zagreb: Bogoslovni institut.
- Jambrek, Stanko (ur.) (2007). *Leksikon evanđeoskoga kršćanstva*, Zagreb: Bogoslovni institut i Prometej.
- Marinović Bobinac, Ankica i Dinka Marinović Jerolimov (2008). *Vjerske zajednice u Hrvatskoj*, Zagreb: Udruga za vjersku slobodu u RH i Prometej.
- McGrath, E. Alister (2006). *Uvod u kršćansku teologiju*, Zagreb, Rijeka: Teološki fakultet „Matija Vlačić Ilirik“ i „Ex libris“.
- McKenzie, Peter (1997). *Evanđeoski pokret i katoličanstvo*, u: Stanko Jambrek (ur.) *Evanđeoski pokret: Zbornik radova sa znanstvenog skupa Protestantско-evanđeoskog vijeća povodom 150. obljetnice evanđeoske alijanse*, Zagreb, Protestantско-evanđeosko vijeće.
- Olson K. Oliver (2010). *Matija Vlačić i opstanak Lutherove reforme*, Zagreb: Bogoslovni institut.
- Rebić Adalbert (2007). *Odnos između Židova i kršćana kroz povijest*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Richembergh, Beus, Goran (2010). *Nijemci i Austrijanci i Hrvati 1*, Sarajevo: Synopsis.
- Šamšalović, Gustav (1971). *Njemačko-hrvatski rječnik*, Zagreb: Zora.
- Tatalović, Siniša (2005). *Nacionalne manjine u Hrvatskoj*, Split: STINA.
- Wagner, H. Clarence (2003). *Lessons from the Land of the Bible*, Tulsa, Jerusalem: Bridges for Peace.

Vatroslav Župančić

**Entscheidung Für Christus und Sein Wort (1938-1941):
Analysis of the First Pentecostal Journal in German in Croatia**

Summary

This paper analyzes the Pentecostal journal *Entscheidung* in German language, which was published in Vinkovci from 1938 to 1941. The first part of the article elaborates the historical context in which the texts of the *Entscheidung* were written, and than also the history of the German national minority in the area of the former republic of Yugoslavia. A concise review of the Pentecostal movement in Croatia before the Second World War is also given in the article. In the second part of the article the journal is theologically analyzed and compared with the journal *Put spasenja* (*The Path of Salvation*), which was published by the Pentecostals in Croatian language.